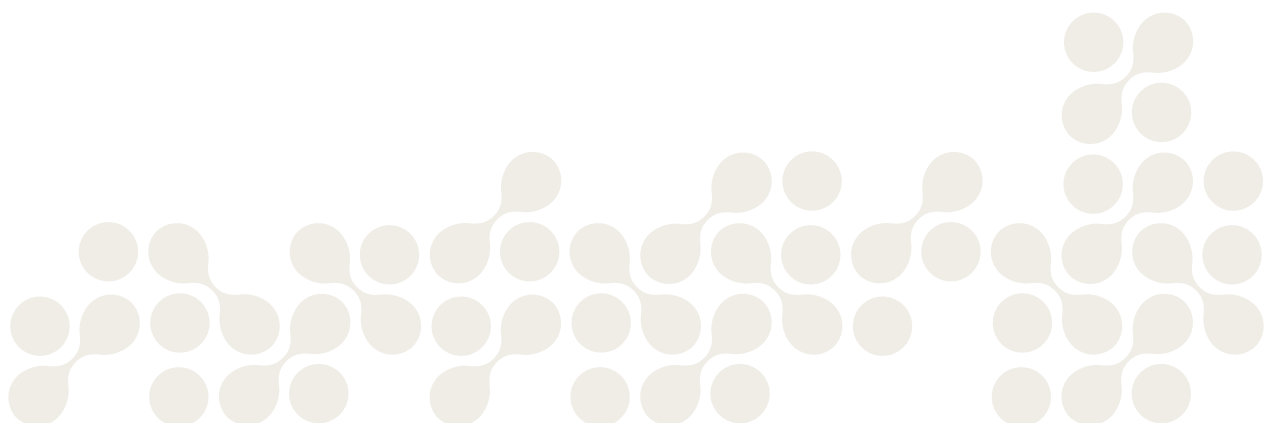


HJÄLP SLAKTAREN 4

ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING

2022-07-07



UPPDRAG

Uppdragsnamn: 325711, Hjälpslaktaren 4, kulturmiljöstöd
Titel på rapport: Hjälpslaktaren 4 Antikvarisk förundersökning
Version: Slutversion
Datum: 2022-07-07

MEDVERKANDE

Beställare: Corem Property Group AB
Kontaktperson: Caroline During

Konsult: Tyréns Sverige AB
Uppdragsansvarig: Martin Lagergren
Handläggare: Tobias Mårud, Louise Westman

ÖVRIGT

Format: Stående A4
Bilder och illustrationer är skapade av Tyréns om inget annat anges.

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986



INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
Bakgrund och syfte	4
Metod och genomförande.....	4
FÖRUTSÄTTNINGAR	5
Plan- och bygglagen (2010:900).....	5
Söderstaden	8
HISTORIK	9
Slakthusområdet	9
Byggnadshistorik	9
NULÄGE	22
Exteriör	24
Interiör	31
KULTURVÄRDEN	37
ANTIKVARISKA RIKTLINJER	40
KÄLLFÖRTECKNING	43



INLEDNING

BAKGRUND OCH SYFTE

Tyréns har på uppdrag av Corem Property Group AB utfört en antikvarisk förundersökning avseende Hjälpslaktaren 4 i Slakthusområdet, Johanneshov, Stockholm. Rapporten har utförts inom ramen för pågående planarbete, diarie-nummer 2019-0805, för ny detaljplan som ska bidra med 320 st bostäder.

Rapporten omfattar förutsättningar med gällande lagrum och vägledande dokument, historik, nuläge med byggnadsbeskrivning samt kulturvärden och värdebärande karaktärsdrag.

Syftet med en antikvarisk förundersökning är att den ska fungera som underlag vid projektering och i planeringsprocesser. Kulturmiljön är en tillgång som i planeringen bidrar till en hållbar samhällsutveckling. Kunskap om samhällets utveckling och de historiska processerna är en förutsättning för att kunna avläsa varför en miljö ser ut som den gör idag.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

I begreppet kulturmiljö ligger en värdering av kulturmiljöns kulturhistoriska värde. Som metod tar utredningen stöd i Riksantikvarieämbetets plattform Kulturhistorisk värdering och urval (2015), vilken ger förhållningssätt och riktlinjer i arbetet med att definiera, värdera, prioritera samt utveckla kulturarvet. Plattformen stöder ett arbetssätt med olika delmoment som syftar till att ge tydlighet, transparens och motivering till de beslut som fattas i värderingsprocessen. Värderingen är även kopplad till lagrum där hänsyn till kulturmiljön är lagstadgad.

Vid värderingen av byggnadens kulturhistoriska värde har plattformens två första delmoment tillämpats, beskrivande och analyserande. Historik och nulägesbeskrivning för område och byggnader utgör det beskrivande momentet. Platsbesök har ägt rum under våren 2022. Analysen pekar ut byggnadens kulturvärden och värdebärande karaktärsdrag.



Orienteringskarta, Hjälpslaktaren 4 lokaliserad inom röd ring. Källa: Lantmäteriet.

FÖRUTSÄTTNINGAR

PLAN- OCH BYGGLAGEN (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar planläggning och bygglov. Lagens syfte är bland annat att främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktig hållbar livsmiljö för människor i dagens samhälle och för kommande generationer (PBL 1 kap 1§). Att värna om kulturvärdena är ett sätt att säkerställa en långsiktigt hållbar livsmiljö.

I lagen (PBL 2 kap 6§) redogörs för de allmänna intressen som ska tillgodoses vid planering och byggande. Bland annat ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras med hänsyn till stads- och landskapsbilden samt till kulturvärdena på platsen. Kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas och ändringar ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tas till vara.

Varsamhetskravet (PBL 8 kap. 17§) finns för att byggnaders kvaliteter ska bevaras vid ändringar. Kravet gäller för alla byggnader, vid alla typer av ändringar och oberoende av om en åtgärd kräver bygglov. Varsamhetskravet innebär att en ändring av en byggnad ska utföras så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och att byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara. I detaljplan kan en byggnad få varsamhetsbestämmelser som

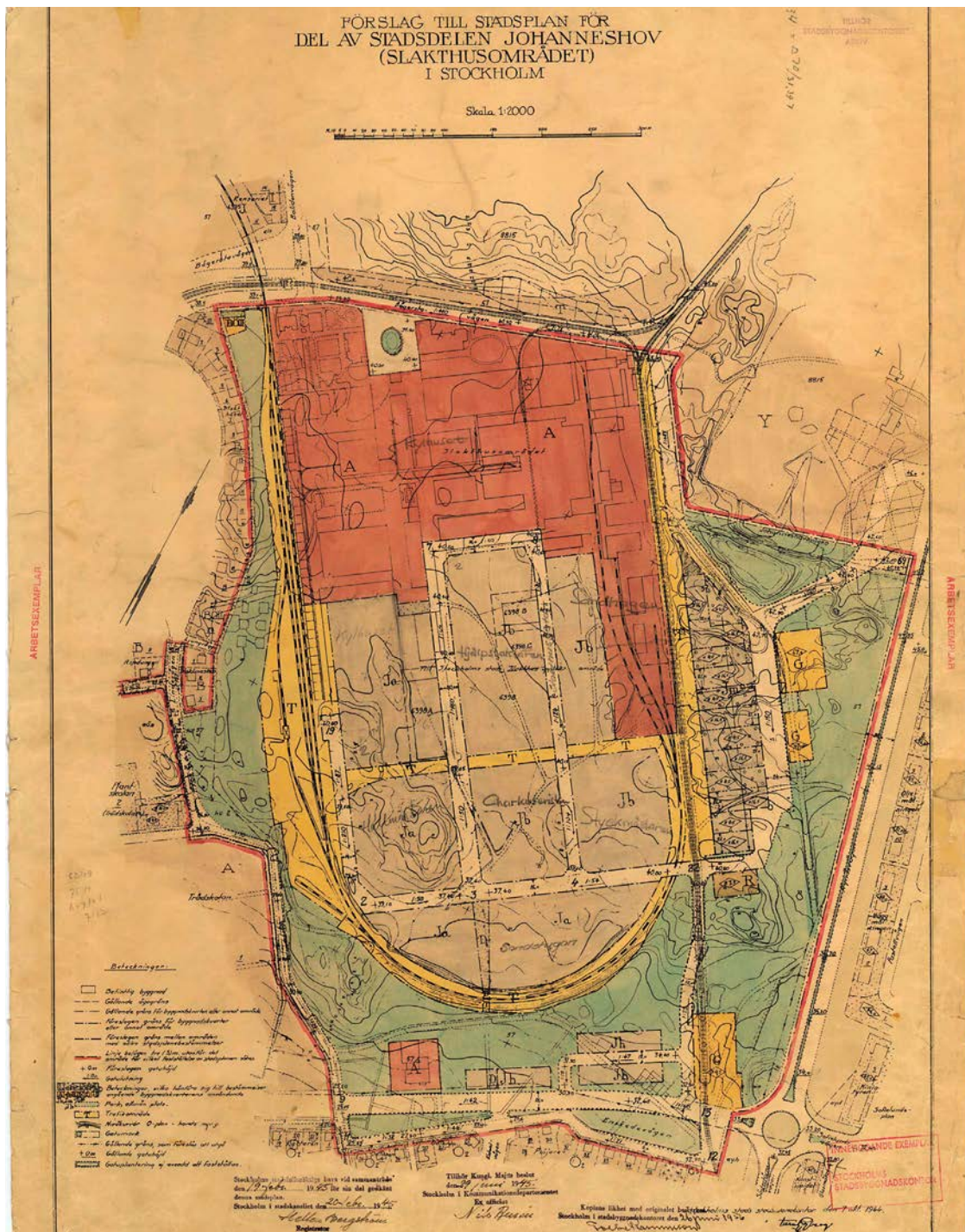
t.ex. reglerar färgsättning, takform och material, fasadmaterial och fönsters utseende. Karaktärsdrag på allmänna platser som t.ex. markbeläggningar, planteringar och fasta gatumöbler kan också regleras.

En byggnad eller ett bebyggelseområde kan bedömas vara särskilt värdefull ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och lyder då under plan- och bygglagens förbud mot förvanskning (PBL 8 kap. 13§). Förvanskningförbudet innebär att en åtgärd inte får medföra att en byggnads karaktärsdrag eller egenskaper som ligger till grund för byggnadens eller områdets kulturhistoriska värden går förlorade eller skadas. För att säkra en särskilt värdefull byggnads kulturhistoriska värden kan byggnaden få skyddsbestämmelser i en detaljplan.

PBL säger också att ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och att det ska underhållas så att dess utformning och tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas.

GÄLLANDE PLAN

Fastigheten omfattas av stadsplan PL1715D för del av stadsdelen Johanneshov (Slakthusområdet) i Stockholm, laga kraft 1945. Fastigheten är betecknad med Jb: område som endast får bebyggas för industriellt och därmed jämförligt ändamål.



Plankarta, Pl. 1715D. Källa: Stockholms stads plantjänst.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Stockholms stadsmuseum inventerade hela Slakthusområdet 2006 och byggnaderna klassificerades enligt gällande modell med blå, gröna och gula byggnader. Stadsmuseets klassificeringskarta är ett redskap inom Stockholms stad vilket används som ett kunskapsunderlag i stadens hantering av PBL:s regelverk kring varsamhet och förvanskning.

Kartans olika färger markerar olika grad av kulturhistoriskt värde:

Blå - Fastigheter som har bedömts ha synnerligen högt kulturhistoriskt värde är blå på kartan. Både blå och gröna fastigheter har bedömts ha sådana särskilda värden som avses i PBL 8 kap. 13§.

Grön - Fastighet som har bedömts ha högt kulturhistoriskt värde och bedömts vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Både blå och gröna fastigheter har bedömts ha sådana särskilda värden som avses i PBL 8 kap. 13§.

Gul - Fastigheter som har bedömts ha visst kulturhistoriskt värde och/eller är av positiv betydelse för stadsbilden.

Fastigheten Hjälpslaktaren 4 är klassad som gul och därmed av positiv betydelse för stadsbilden och/eller ett visst kulturhistoriskt värde.

Nyréns Arkitektkontor gör i sin rapport från 2011 *Slakthusområdet i Stockholm - Kulturhistorisk inventering och analys* bedömning av värde och känslighet och tålighet, se textruta nedan.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden har ett visst kulturhistoriskt värde (gul) som en av de tidigare köttförädlingsanläggningarna inom området. Byggnaden har ett byggnadshistoriskt värde och visar på utvecklingen av köttanteringen inom området, något som även blir tydligt i exteriörens sammansatta volymer. Byggnaden har ett särskilt kontinuitetsvärde då den delvis fortfarande används som charkuterifabrik och dess inre till största delen har kvar sin karaktär av livsmedelsfabrik.

Känslighet/tålighet

Den enkla och över tid förändrade byggnaden är känslig respektive tålig för förändring. Byggnaden tål förändringar i form av påbyggnader och tillbyggnader men de småskaliga volymerna och variationsrika fasaderna mot Slakthusgatan bör värnas. Likaså bör byggnadsvolymen närmast det ursprungliga slakthuset (hus 26) hållas låg. Förändringar bör ske med tanke på att en del av byggnadens värde ligger i dess funktion som livsmedelsfabrik.



Klassificeringskarta. Hjälpslaktaren 4, klassad som gul, lokaliserad inom röd ring. Källa: Stockholm stad.

I det godkända programmet *Vision Söderstaden 2030* från Stockholms stad för hela Slakthusområdet har stadsbyggnadskontoret utarbetat en strategi för bevarande av byggnaderna inom området. Som underlag har Stockholms stadsmuseums klassificering av byggnadernas kulturvärden använts. Bedömningen stöder sig också på *Slakthusområdet i Stockholm – Kulturhistorisk inventering och analys* (Nyréns arkitektkontor 2011). Bedömningarna ligger som grund för kommande detaljplaner.

I programmet från 2017 var Hjälpslaktaren 4 markerad som gul; Gulklassad byggnad som bevaras pga kulturvärden. 2016 var delar markerade med rött som betydde att delar av byggnaden kan rivras.

SÖDERSTADEN

Stockholms stad vill utveckla Slakthusområdet till en stadsdel med bostäder, handel och kontor. Därför ska Stockholms stad bygga ett nytt livsmedelscentrum i Larsboda, med plats för företag som lämnar Slakthusområdet.

Slakthusområdet står inför en stor förändring och ingår tillsammans med Globenområdet, Gullmarsplan och södra Skanstull i ett stadsutvecklingsprojekt kallat *Vision Söderstaden 2030*. Enligt visionen ska Slakthusområdet utvecklas från ett renodlat verksamhetsområde till en stadsdel där bostäder, handel, kultur och företagande samexisterar. En målsättning är att skapa en blandad stadsdel och en unik karaktär som baserar sig på och synliggör traditionen och historiken i området.

Kommunfullmäktige fattade i juni 2010 beslut om att godkänna *Vision Söderstaden 2030*. Stadsbyggnadsnämnden fick i uppdrag att genomföra programsamråd för slakthusområdet vilket genomfördes 2015–2016. Programmet godkändes 2017-01-23. Det färdiga programmet kommer att ligga till grund för kommande detaljplannearbete och området

Utdrag ur programmet *Vision Söderstaden 2030*:

Genom den blå- och grönklassade bebyggelse som bevaras blir två viktiga epoker i områdets utveckling tydligt läsbara. Det gäller pionjärtidens bebyggelse och planstruktur från tidigt 1900-tal, och expansionsfasens bebyggelse från 1950- och 60-talen. Områdets kulturvärden går dock inte att reducera endast till byggnaderna med den högsta klassningen, utan helhetens värde bärs till stor del upp av enklare bebyggelse som är nödvändig för att berätta områdets historia.

Stadsbyggnadskontorets bedömning, i synnerhet av den gulklassade bebyggelsen, har vägt samman huruvida byggnader är unika och berättar något specifikt, arkitektoniska kvaliteter utanför stadsmuseets bedömning, byggnaders betydelse för den plats den ligger på och deras potential att fungera i det nya sammanhanget, liksom potentialen i en annan användning eller bebyggelse på samma plats. I enlighet med PBL:s skrivningar har särskild vikt lagts vid att ta hänsyn till värdena i bebyggelseområden och stadsbild, vilket klassningen byggnad för byggnad inte beskriver. En ambition har varit att bevara något från varje decennium, men temat har inte varit styrande över andra frågeställningar. I vissa fall har konflikter mellan olika kulturvärden identifierats.

Hjälpslaktaren 4 ingår i Slakthusområdets etapp 2b – Centrala kvarteren.

Utdrag för de centrala kvarteren:

Detaljplan för Centrala kvarteren (Hjälpslaktaren 1 med flera) i centrala Slakthusområdet (diarienummer 2019-08051) omfattar bostäder, kontor, handel- och centrumverksamhet samt två parker. Etappen omfattar nio byggnader som bevaras, öppnas upp och får nytt innehåll anpassat efter deras kulturhistoriska värden. I etappen planeras även för mellan 250 och 350 bostäder.

HISTORIK

SLAKTHUSOMRÅDET

I slutet av januari 1912 invigdes Stockholms första offentliga slakthus. Det var Gustav V som i ett snöigt Enskede hade uppdraget att förklara slakthusområdet som invigt. Det var dock flera årtionden tidigare som de ohälsosamma förhållandena kring hanteringen av slakt hade uppmärksammats. Det fanns då över 100 enskilda slakterier i centrala Stockholm med omnejd. Den svåraste fråga att hantera var lokaliseringen av ett nytt slakthus. Många olika platser utreddes och till slut stod det mellan Enskede och Traneberg. Vid omröstning i stadsfullmäktige 1905 vann Enskede med siffrorna 49 mot 29. Två år senare bildades Stockholms stads slakthus- och saluhalls styrelse, vilken kom att driva verksamheterna på slakthusområdet.

Slakthusområdet planerades för att kunna expandera under många år framöver. Ansvarig arkitekt för den första etableringen var Gustaf Wickman. I den norra delen byggdes cirka trettio byggnader varav flera hade klara Jugendinspirerade fasader. Sammanhållande uttryck fick området av den gråvita kalksandstenen.

Verksamheten inom området utvecklades och 1936 togs ett viktigt steg med byggandet av en partikötkhall vilket gav riktningen för partihandel. I slutet av 1930-talet öppnades också upp för upplåtelse av tomträttsmark till privata fastighetsägare. Under 1950- och 1960-talet började den södra delen av området bli färdigbyggd.

På 1980-talet fanns det ett åttiotal olika fristående företag varav hälften sysslade med köttförädling. Omkring 20 företag var parti- och detaljhandelsföretag. Runt 15 företag var serviceföretag med anknytning till branschen. Det kommunala slakteriet såldes 1988 till ett privat företag som tre år senare lägger ned slakteriverksamheten av lönsamhetsskäl. Efter 1991 har slakteriverksamheten helt försvunnit från området.

BYGGNADSHISTORIK

FORSBERGS CHARKUTERI- OCH KONSERVFABRIK

Efter beslut togs om att partihandel för köttprodukter samt stycknings- och charkuterifabriker skulle kunna etablera sig i anknytning till slakthuset var stadsäga 6398B (senare Hjälpslaktaren 4) den första tomträtt som uppläts inom Slakthusområdet. Tomten, som var 1840 kvm, uppläts för fabriksör Herbert W Forsberg, grundare av Forsbergs Charkuteri- och konservfabrik. Det dröjde dock något med uppförandet fabriksbyggnaden varför det inte blev den första utan andra byggnaden som uppfördes på de upplåtna tomträtterna inom slakthusområdet. Den första, nuvarande byggnad 43 i kvarteret Kylfacket, uppfördes 1936 för Otto Juhlin AB.

Forsbergs Charkuteri- och konservfabrik uppfördes år 1937 efter ritningar av byggnadsingenjör Harald Jirlow. Byggnaden som bestod av en källarvåning och en bottenvåning samt en smal centralt placerad övervåning, likt en långsträckt lanternin, uppfördes med bärande konstruktion av betong samt ytterväggar av putsade betongblock. I bottenvåningen fanns styckningsrum, kokrum, rökrum och konservtillverkning, medan källarvåningen innehöll pannrum, saltkällare och konservlager. I "lanterninen" fanns kontor, lunchrum och lager vilket dock justerades 1940 till att i stället för lager inrymma laboratorium, fläktrum och vaktrum.



Fabriken Enskede
Områdes:
Kontor: 49 19 63 - 49 37 75 - 49 69 79
Fälsvårningen: 49 69 79
Huvudaffär Slöjdsgatan 7
Områdes: Kontor: 11 60 91
Sälvlager: Lager: 11 35 19 - 11 35 27
Alltjän: 21 29 24 - 11 35 29
Filialen Slöjdsgatan 9
Tel: 11 60 71 - 11 60 43
Filialen Folkungsgatan 122
Alltjän: 42 21 17 - 42 21 23
Filialen Hantverkaregatan 47
Alltjän: 53 68 03 - 51 09 03
Hötorgshallen 69-70
Tel: 11 76 93
Hötorgshallen 82-83
Tel: 11 41 09
Bestaden Jarlapan 4
H. W. Forsberg privat: 10 89 58

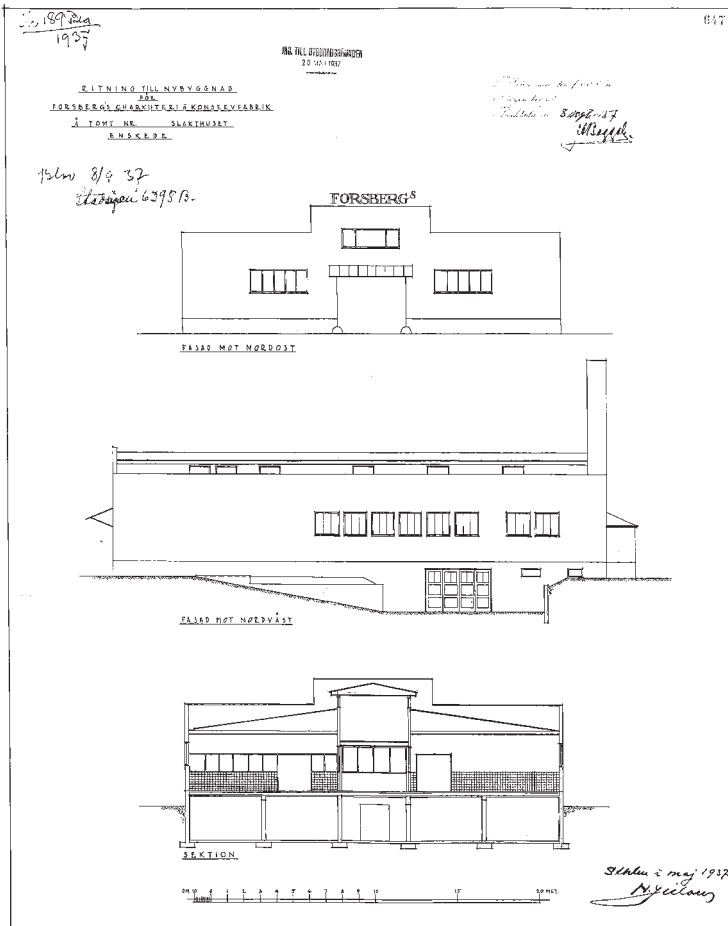
H.W. Forsberg



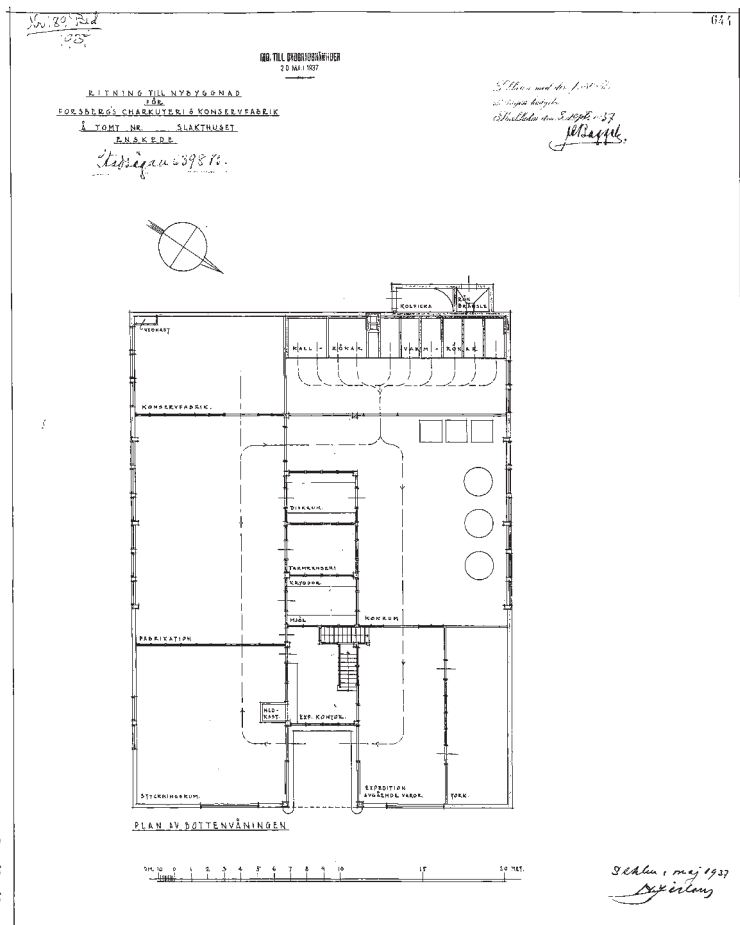
SLAKTERIAFFÄRER

STOCKHOLM den

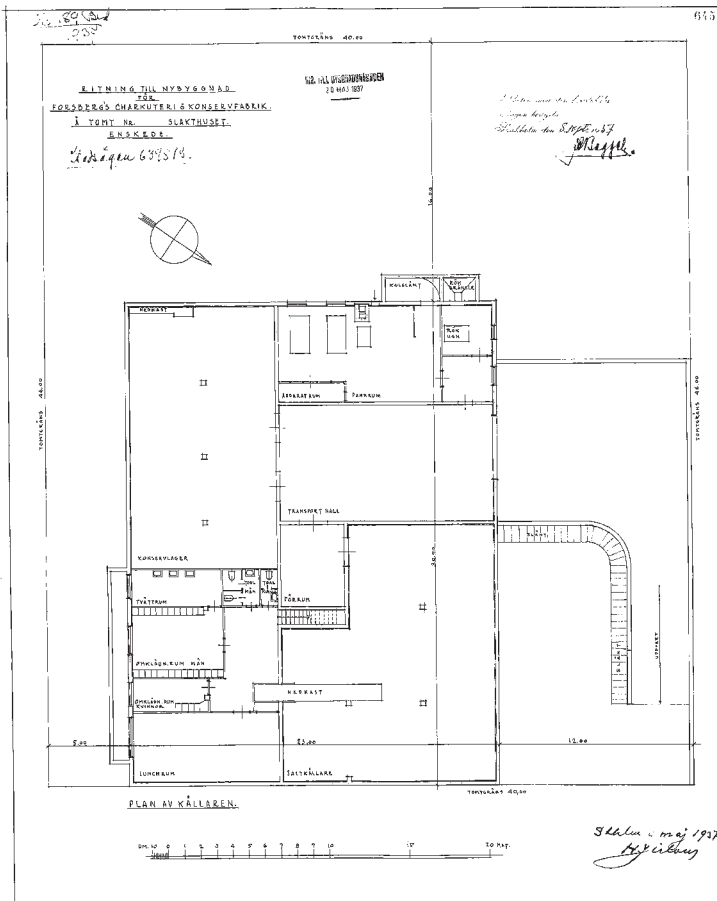
*Fabriken från 1937 avbildad i
H.W. Forsbergs brevhuvud. Källa:
Stockholms stadsbyggnadsnämnds
arkiv.*



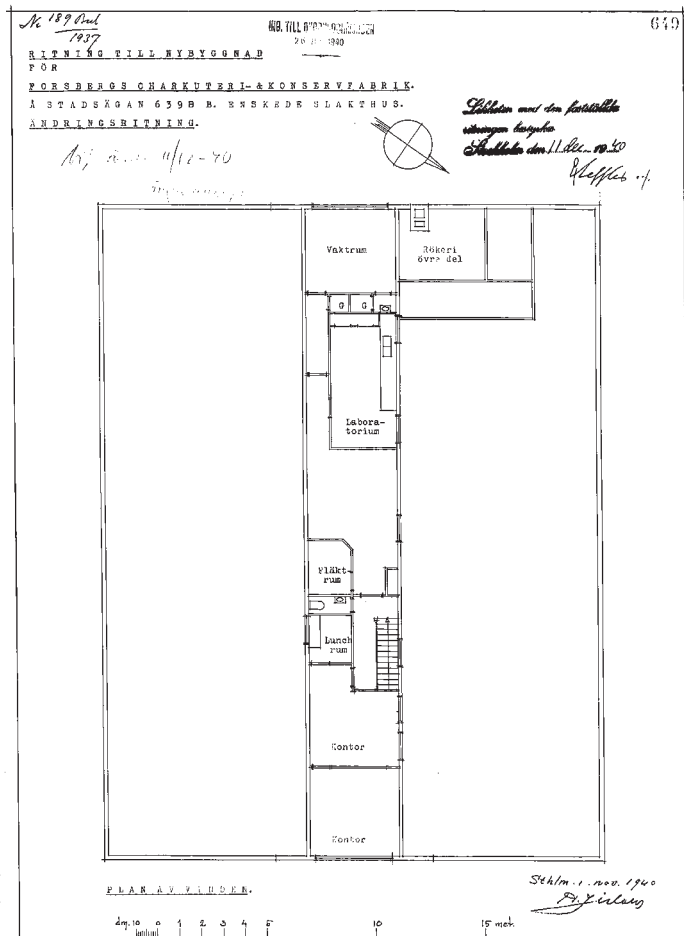
Nybyggnadsritning från 1937 som visar huvudfasad mot Styckmästargatan, sidofasad mot nordväst med källarportar samt sektion. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Utsnitt ur nybyggnadsritning från 1937 som visar botten våningens planlösning. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



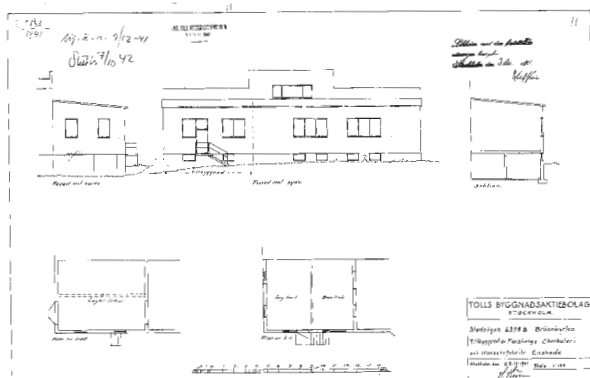
Nybyggnadsritning från 1937 som visar källarvåningens planlösning. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Utsnitt ur nybyggnadsritning från 1937 som visar övervåningens planlösning. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

Forsbergs Charkuteri- och konserverfabrik var expansiva och uppförde 1942 ytterligare två fabrikslokaler i angränsning till Hjälpslaktaren 4, hus 36 vid nuvarande Hallvägen 13 och hus 28 vid nuvarande Slakthusgatan 8.

Harald Jirlow som ritade Forsberg första fabrik var ingen arkitekt utan en mångsidig byggnadsingenjör som senare i karriären även agerade byggledare och byggmästare. Jirlow var vid tiden en av de mer namnkunniga byggnadsingenjörerna i Stockholm och var bland annat ordförande i Stockholms byggnadsingenjörsförening vid 1930-talet. Det var inte ovanligt att ingenjörer låg bakom ritningarna för industribyggnader under mitten av 1900-talet, och tidigare än så. Jirlow ritade 1941 även ett första förslag för tillbyggnad av fabriken, kallat lagerskjul. De första ritningarna från januari 1941 visar en tillbyggnad i ett plan med snedtak och underliggande källare. Tillbyggnaden skulle inrymma lager i källare och smälteri samt kontor i bottenplan. Tillbyggnaden var planerad mot södra delen av sydvästra fasaden till ca 2/3 delar av den ursprungliga byggnadens bredd. Förslaget justerades i september 1941, då tillbyggnaden kompletterades med en byggnadsdel i två våningar norr om den lägre delen. Tillbyggnaden kom därefter att uppta hela sydvästra fasadens sträckning. Forsbergs gav Tolls byggnads AB i uppdrag att uppföra tillbyggnaden, ritningarna är signerade Tolls byggnadsaktiebolag. I tillkommande byggnadsdel planerades benmjölsförråd i källaren, ångtvätt i bottenvåning och lunchrum, ändrat från tvätt, på våning 1 tr. En utanpåliggande trappa löpte upp till det översta våningsplanet. Det blev dock en tredje uppsättning ritningar, från 22 november 1941, signerade Tolls byggnadsaktiebolag, som följdes för tillbyggnaden. Dessa visar en tillbyggnad



Ritning som visar tillbyggnad till sydvästra gaveln från 1941. Det är den tredje och slutliga versionen, vilken utfördes 1942. Källa: Digitalt Museum.

i hela fasadens sträckning men utan högdal, endast ett våningsplan, med lagerlokal i källaren på den norra delen och två rum för ångtvätt och benkok i bottenvåning. Tillbyggnaden uppfördes 1942 och slutbesiktningsintyg utfärdades 2 oktober samma år.

TOLL BYGGNADS AB

Företaget startades 1908 av Ivar Kreuger och Paul Toll, under namnet Kreuger & Toll AB. Inom några år efter starten kom byggnadsfirman att medverka vid flera stora byggprojekt, inte minst i Stockholm. 1917 delades företaget i två delar, dels holdingbolaget Kreuger & Toll AB, dels Kreuger & Toll Byggnads AB, där Paul Toll efterhand blev majoritetsägare. Ivar Kreuger ägde en minoritetspost via sitt fastighetsbolag Hufvudstaden. Kreuger & Toll Byggnads AB kom efterhand att bli ett av de större byggföretagen i Sverige. I Tolls företagsgrupp ingick större delen av Sand & Grus AB Jehander, Svenska Murbruks AB, Kasper Höglund AB, Kanal & Invallningsbolaget, Haga tegelbruk och Ölands Cement AB.

Vid den så kallade Kreugerkraschen 1932 klarade sig Kreuger & Toll Byggnads AB men ombildades till Toll Byggnads AB för att få bort kopplingen av namnet till Kreugerkoncernen. Byggverksamheten fortsatte och ett av de största projekten blev uppförandet av Södersjukhuset i Stockholm som invigdes 1944.

Efter flera ombildningar under slutet av 1940-talet och in på 1950-talet förvärvades företaget till slut av Lundbergkoncernen 1968.



Myrstedt & Sterns byggnad, från 1910, i hörnet Kungsgatan-Norrlandsgatan i Stockholm är en av Kreuger & Toll AB:s mest kända byggnader, med en konstruktion som var nydanande för byggnadstekniken i Sverige. Källa: Stockholmskällan.

STOCKHOLM-GÄVLE SLAKTERIFÖRENING

Redan året efter Forsbergs expansion, 1943, köptes fabriken inom nuvarande Hjälpstaktaren 4 av Stockholm-Gävle Slakteriförening (SGS) vilka omedelbart ansökte om ändring av byggnaden. Ändringen inbegrep planlösning samt ny fönstersättning och kompletterades 1947 med bla vindfång vid entré till källarplan samt utanpåliggande skorstenar av temporär art.

SGS - STOCKHOLM-GÄVLE SLAKTERIFÖRENING

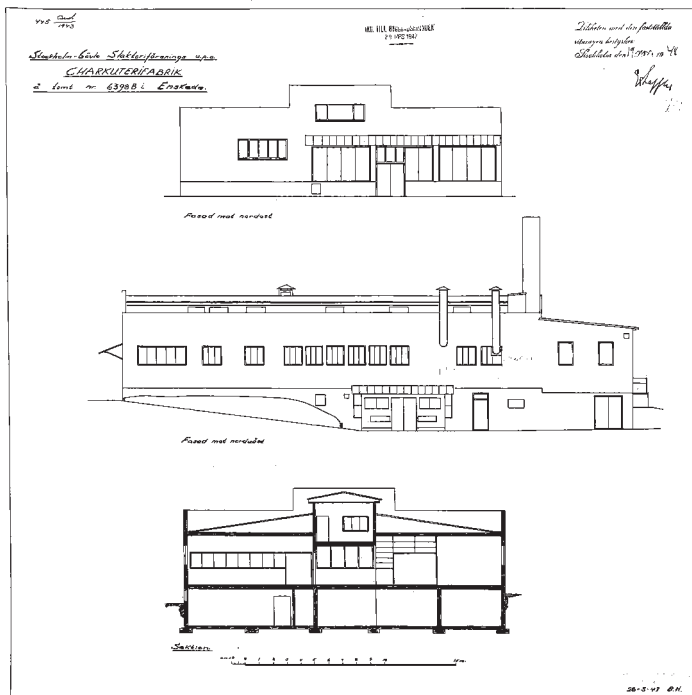
Föreningen tillkom 1939 genom sammanslagning av den nyligen bildade Gefleortens slaktdjursförsäljningsförening och Stockholmsortens slaktdjursförsäljningsförening (SSF) vilket gav nära 17 000 medlemmar. SSF hade vid mitten av 1930-talet en kraftig etablering i Uppsala med ett nyuppfört slakthus och två butiker. Föreningens huvudkontor var beläget i Enskede och dess verksamhetsområde omfattade Gästrikland och Uppland samt delar av Västmanland och Södermanland. På 1950-talet hade föreningen slakterier i Stockholm, Uppsala, Valbo och Norrtälje samt butiker på flera orter, bland annat i Gävle. 1971 gick SGS upp i Scan Farmek, ett kooperativt företag vilket ägdes av de bönder som också levererade djuren till slakterierna.

Ett tidigare tillägg i ansökan gjordes 1944 och gällde uppförandet av lagerlokal för träemballage (i korrugerad plåt). Byggnaden uppfördes fristående sydväst om fabriksbyggnaden och inrymde kokslager och lager för tomfat samt soprum. Även wc samt snickarverkstad tillkom på kompletterande ritning från 1947. Byggmästare var Byggnadsfirma Molin & Björkman från Rimbo. Arkitekt var E. Leffler. Lagerbyggnaden slutbesiktigades 1945. Senare, 1952, är byggnaden angiven som verkstad.

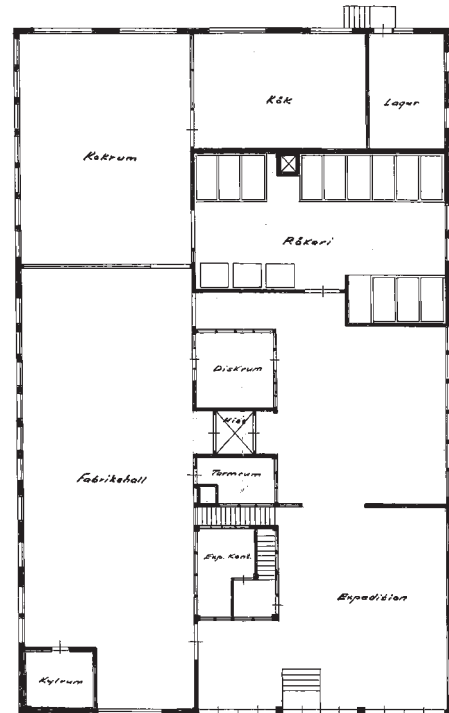
På ritning från 1947 finns även utritat en byggnad inrymmande "SGS Slaktexpedition" på andra sidan Slakthusgatan, i nuvarande kvarteret Sandhagen.



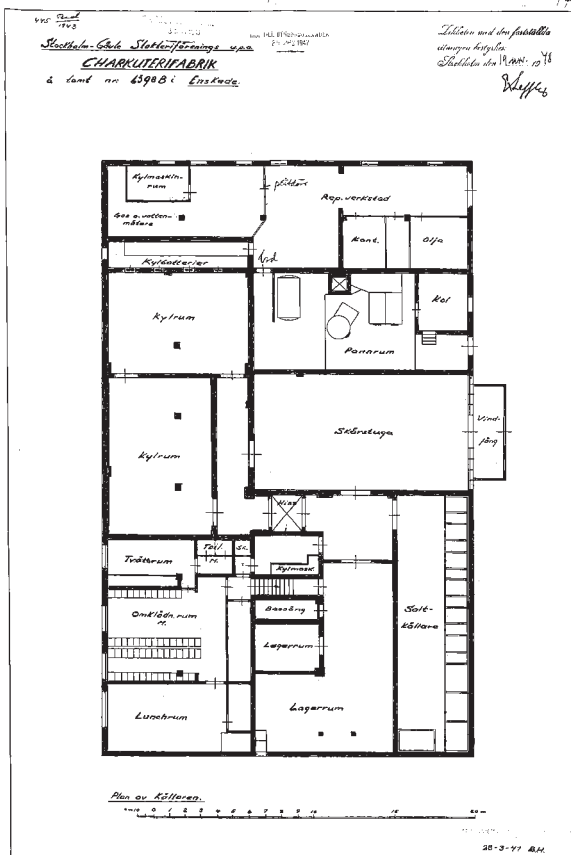
Korvtillverkning vid SGS Charketurifabrik i Kungsängen 1940.
Källa: Digitalt Museum.



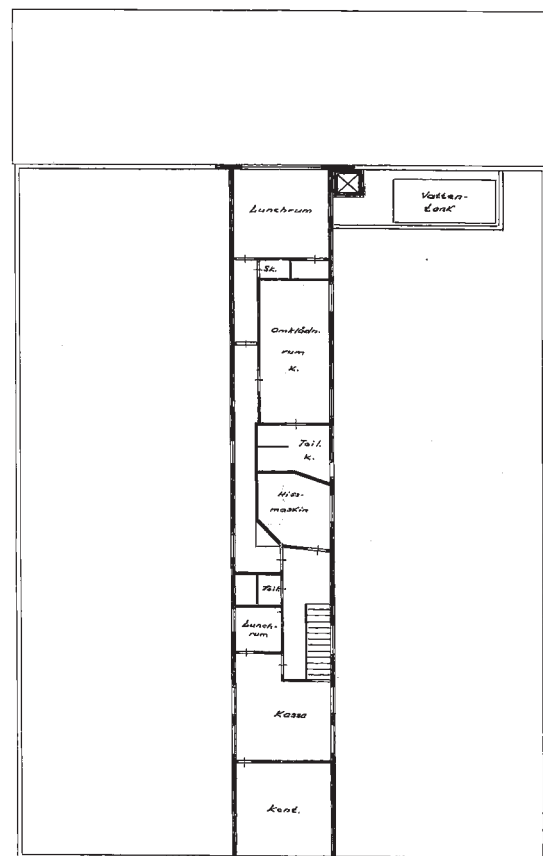
Utsnitt ur ritning från 1947 som visar huvudfasad mot Styckmästargatan, sidofasad mot nordväst med källarportar samt sektion. Observera den ändrade huvudentrén och den nya fönstersättningen. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Utsnitt ur ombyggnadsritning från 1947 som visar botten våningens planlösning. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



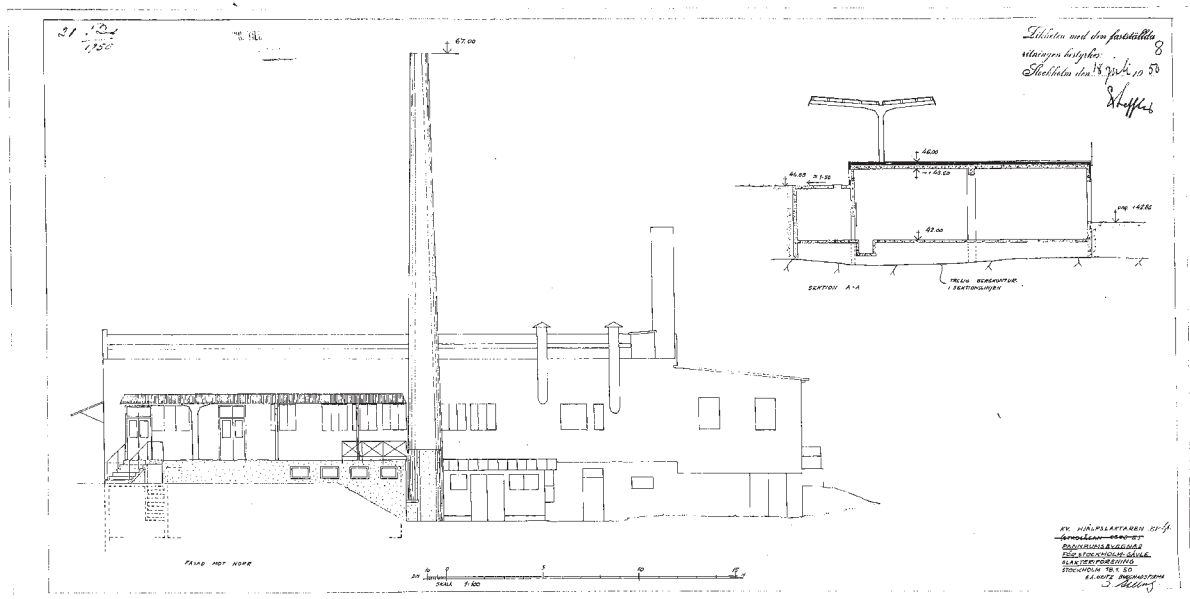
Ombyggnadsritning från 1947 som visar källarvåningens planlösning. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



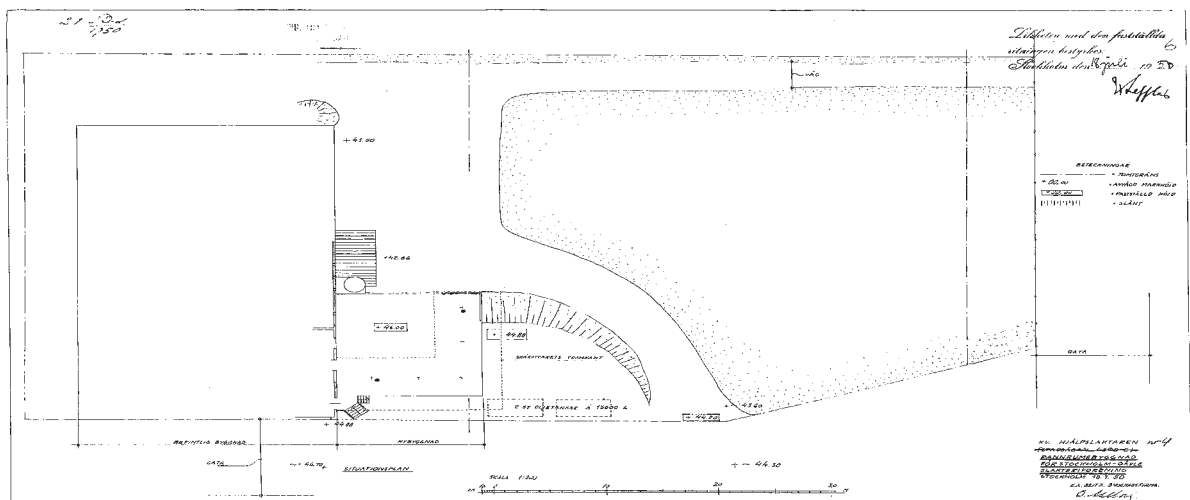
Utsnitt ur ombyggnadsritning från 1947 som visar övervåningens planlösning. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

1950 utökades anläggningen i riktning mot Styckmästargatan, med pannrum och ny skorsten. Ritningarna upprättades av Britz Byggnads AB. Dessförinnan hade tomtarealen utökats till 3750,9 kvm. Tillbyggnaden kompletterades 1952 varefter utbyggnaden fördubblade byggnadsytan. Tillbyggnaden bestod av källarvåning i suterräng och bottenvåning. En svängd nedfartsväg ledde ned till källarentrén och en hårdgjord yta anlades framför lastkajen vid norra sidan, mot Styckmästargatan. Lastkajen försågs med skärmtak på pelare. Samtidigt ändrades planlösning i befintlig byggnad. Ritningarna

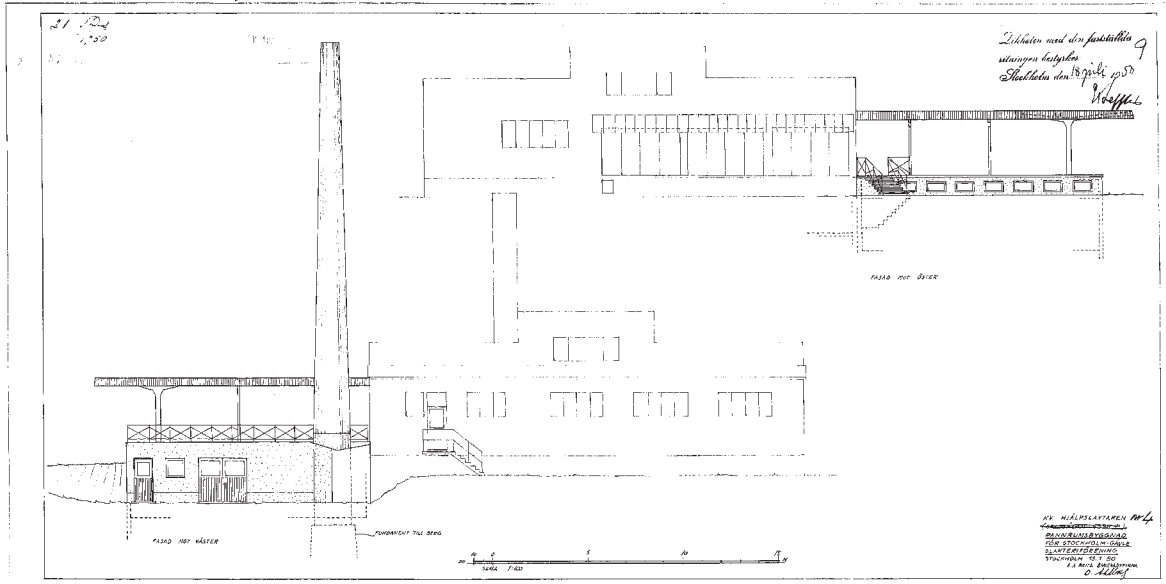
utformades av SGS själva, signerade ingenjör B. Hellström. Om- och tillbyggnaden var bara en första etapp. SGS planerade 1952 att utöka byggnaden ytterligare inom en tre års period. Det dröjde dock till 1958 innan ansökan för nästa påbyggnad lämnades in. Den gällde sågspånslager och fläktkammare vilket utfördes mot sydvästra delen av ursprungsbyggnaden. Ritningarna utfördes av Landsbygdens Byggnadsförening (L.B.F). Sågspånet användes för rökning. Det var dock inte den sista planerade etappen av utbyggnaden, även om den blev en betydligt mer utdragen process än beräknat.



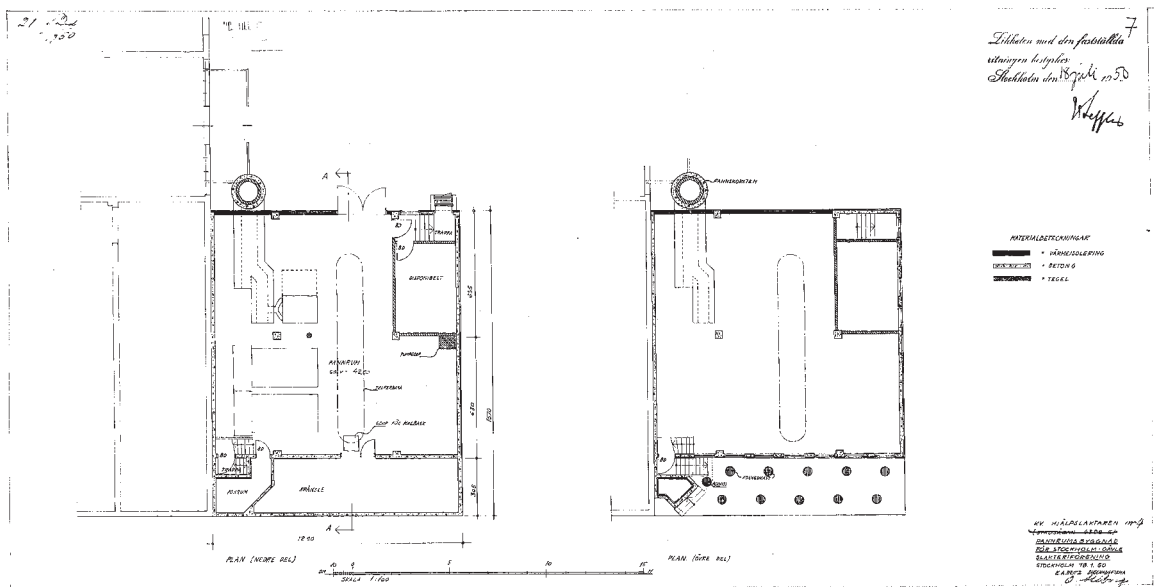
Ritning från 1950 som visar planerad tillbyggnad sedd från Styckmästargatan samt från sydväst.
Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



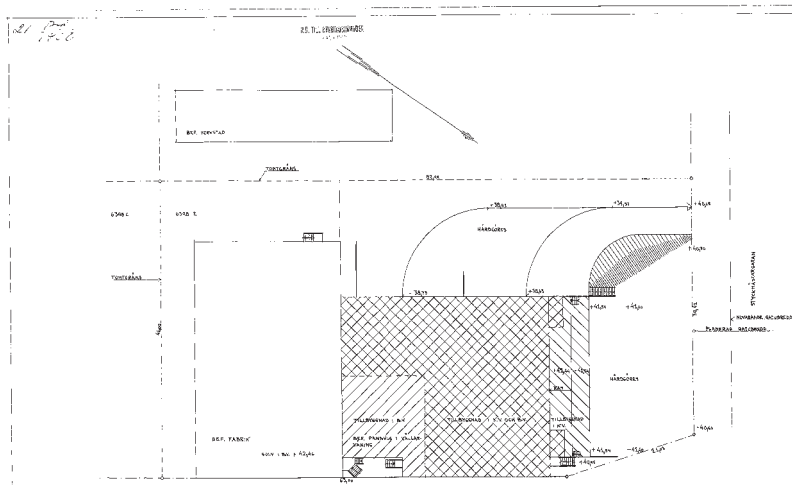
Utsnitt ur ritning från 1950 som visar tillbyggnad av skorsten och pannrum.
Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Ritning från 1950 som visar tillbyggnad mot nordväst i form av ny skorsten och nytt pannrum.
Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

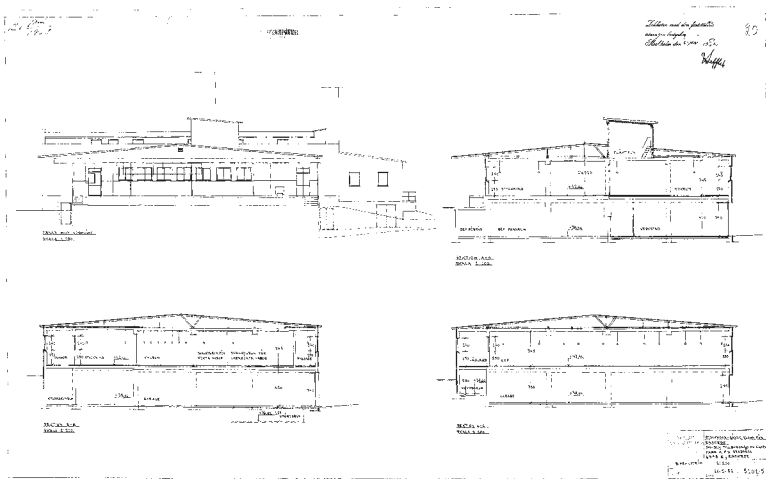


Utsnitt ur tillbyggnadsritning från 1950 över planlösning för källare och bottenvåning.
Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



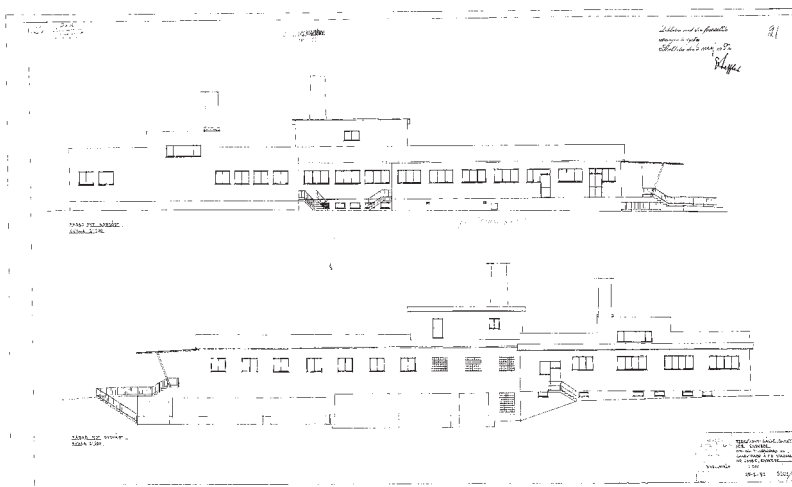
Utsnitt ur ritning från 1952 som visar utökning av tillbyggnad mot norr.

Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Ritning från 1952, sektioner och norra (nordvästra) fasaden.

Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

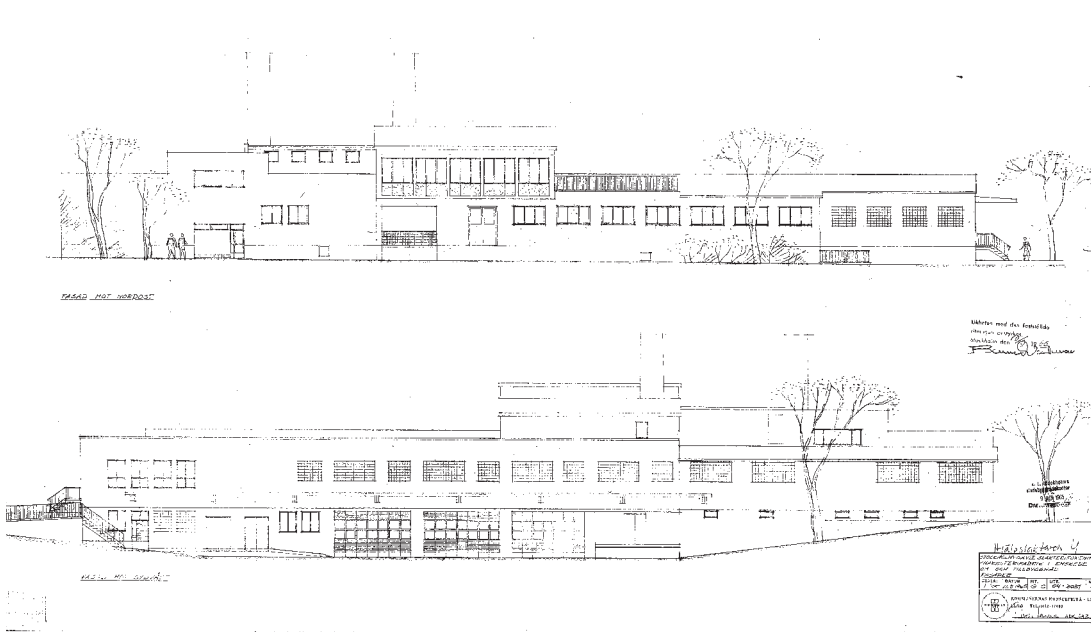


Fasadritning från 1952 över fasad mot Styckmästargatan och baksidan, mot sydväst. Observera den förändrade entréfasaden på byggnadsdelen från 1937.

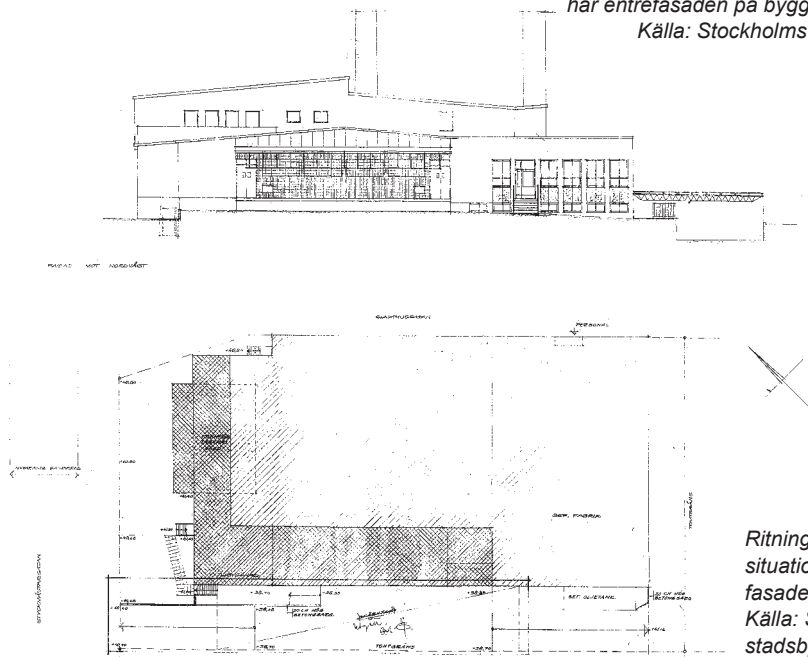
Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

Det dröjde till 1965 med den avslutande etappen, då en genomgående förändring skedde. Befintliga lokaler ändrades och fabriken fick både tillbyggnad och påbyggnad. Mot norr och väster fyllde tillbyggnaden ut så att djupet mot väster blev det samma som för ursprunglig byggnad. Här förlades produktionslokaler mot baksidan (väster) och mot norr (gaveln); produktionslokaler och en kontorsdel. Delar av komplexet byggdes på med personalutrymmen; omklädningsrum och en personalmatsal

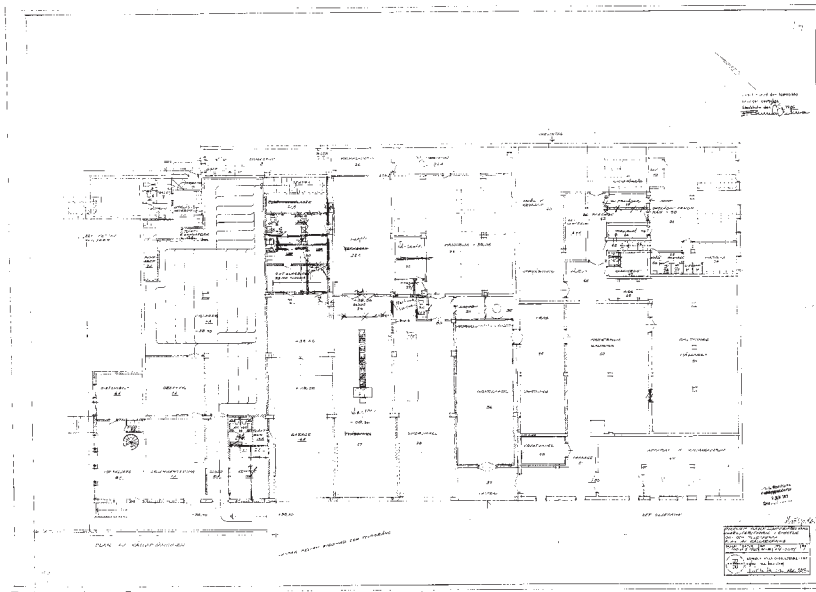
med stort fönsterparti mot Slakthusgatan. En passage innehållande kapprum förband övervåningen på ursprunglig byggnad med den nya påbyggnaden. Ritningarna utfördes av arkitekt Birger Larsson på Kommunernas Konsultbyrå - LBF. I och med åtgärderna 1965 så fick byggnaden i huvudsak sitt nuvarande omfång och nuvarande utformning, med undantag av kontorsutrymmet och soprummet mot Styckmästargatan samt några enklare tillägg främst i form av skjulliknande påhäng.



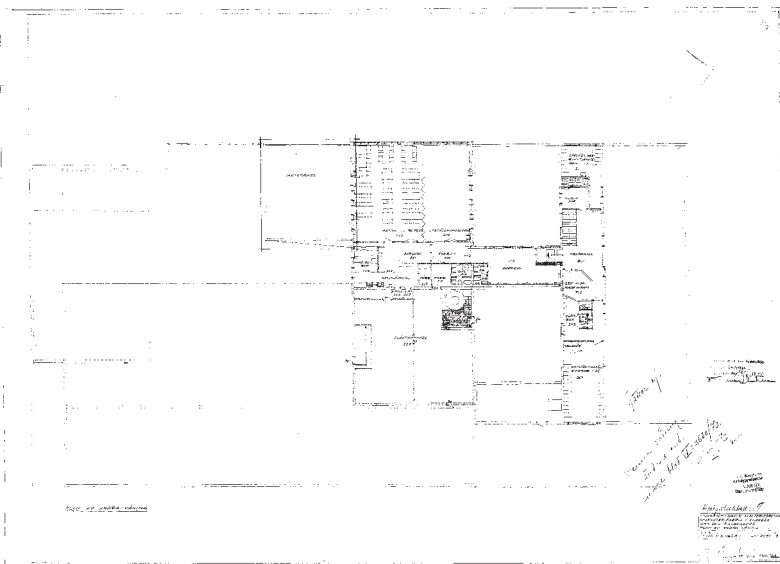
Ovan: Ritning från 1965 som visar fasad mot Styckmästargatan och baksidan, mot sydväst. Återigen har entréfasaden på byggnadsdelen från 1937 ändrats. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



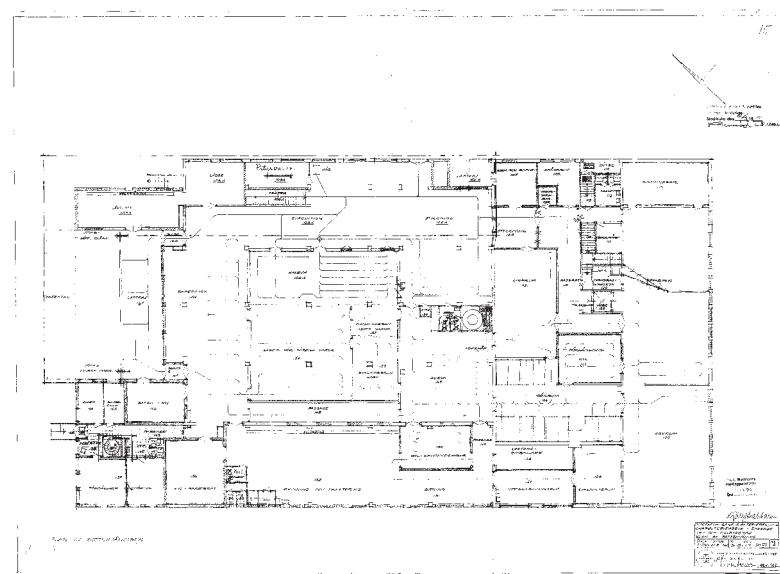
Ritning från 1965 med situationsplan och nordvästra fasaden inför utbyggnad. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Ritning från 1965 över den planerade planlösningen för källarvåningen, med skissade ändringar från tidigare upplaga.
Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Ritning över den planerade planlösningen för övervåningen 1965, med notering "Ej gällande" från 1937.
Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

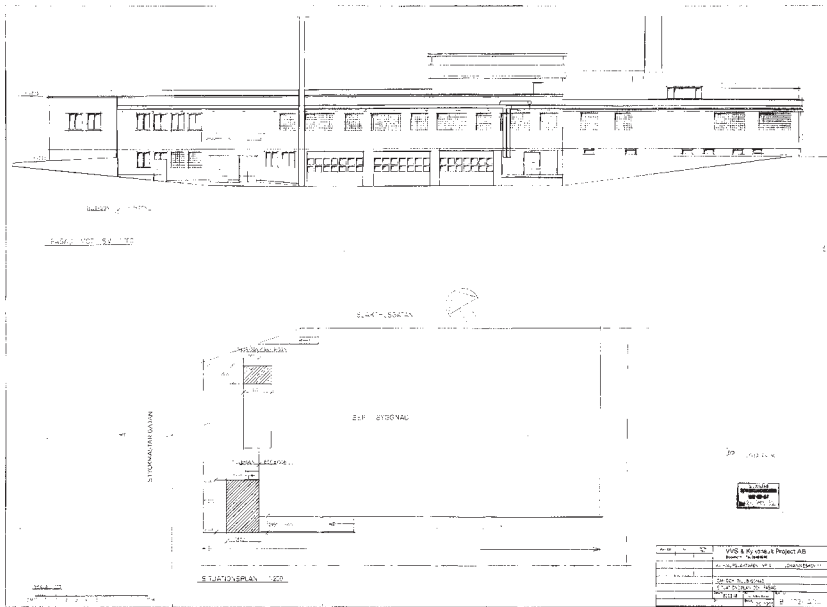


Ritning över den planerade planlösningen för bottenvåningen 1965, med skissade ändringar från tidigare upplaga.
Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

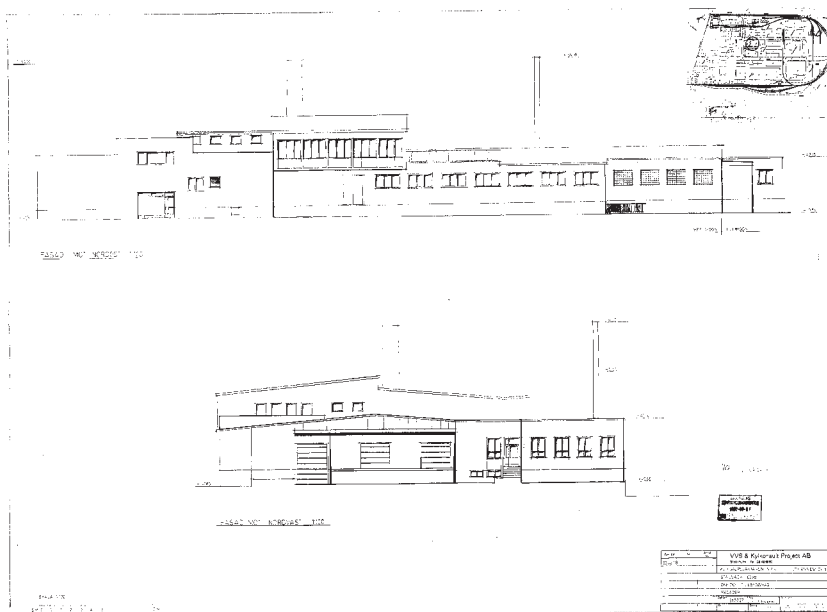
Två år efter att SGS 1971 gick upp i Scan Farnæk utvidgades personalmatsalen från 70 platser till 96. Matsalen ändrades från att tidigare vara bemannad till självservice samtidigt som tidigare utställningsdel i södra delen av lokalen försvann.

1982 tillkom de sista tillbyggnaderna av mer permanent karaktär genom utökning av kontorsdelen mot Styckmästargatan samt soprum på andra sidan lastkajen. Båda tilläggen utfördes för Fyra Styckare AB och det kylda soprummet försågs med fasader av blå trapetskorrugerad plåt, kontorsdelens fasader var tänkta putsas, likt

huvuddelen av befintliga fasader, men kläddes i stället med blå trapetskorrugerad plåt likt soprummet. Det är oklart när den ursprungliga skorstenen revs. Troligen var det efter 1982 då ritningarna för tillbyggnaderna detta år visar två skorstenar, om än i olika lägen på olika ritningar. Ritningarna visar även en nytillkommen skorsten, sannolikt av metall, det är oklart om den någonsin uppfördes. Ritningarna tyder också på att fabriken vid det här laget hade delats mellan olika aktörer då endast en del av byggnaden redovisas på ritning.



Ritning från 1982 som visar tillbyggnader i plan samt fasad mot sydöst. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Ritning över tillbyggnader från 1982, fasader mot Styckmästargatan och mot nordväst. Återigen har entréfasaden på byggnaden från 1937 ändrats. Källa: Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

1990 fanns ett förslag på nybyggnad, ett femvåningshus med slakteriverksamhet i bottenvåning, restaurang och personalutrymmen en trappa upp och däröver tre våningar med kontor. Under byggnaden föreslogs två garageplan. Fasader var tänkta att kläs med vita och blå klinkers. Förslaget tillstyrktes i förhandsbesked men togs aldrig vidare till bygglovsansökan.

Nattklubben "Slakthuset" etablerades 2011 i delar av fabriksbyggnaden. Den ursprungliga byggnaden från 1937 målades om mot Slakthusgatan och den numera välkända fasaden i grått och svart med namnet Slakthuset i stora

gråbruna bokstäver tillkom inför premiären. 2016 uppfördes takterrassen med utanpåliggande trappa på västra sidan av byggnaden.

Samma år, 2016, fattades ett beslut om rivning av skorstenen. Sedan installation av fjärrvärme år 2007 var skorstenen överflödig. Rivningen aktualiserades av säkerhetsskäl. Rivningen påbörjades men fullföljdes inte då skicket visade sig vara mindre allvarligt än befarat. I samband med rivningsärendet väcktes frågan om att skorstenen skulle kunna komma att ses som en bevarandevärd del av byggnaden under kommande planarbete.



Redovisning av de olika utbyggnadsetapperna med årtal. Siffrorna 1-4 visar en uppdelning av komplexet i delar som kan uppfattas vid besök på platsen. Dessa delar benämns vidare i rapporten Del 1, Del 2 osv. Numreringen har som syfte att göra det lättare att förstå nulägesbeskrivningen i nästa kapitel. Del 3 avser vän 1 tr, den f.d. matsals- och utställningslokalen.

NULÄGE

I dagsläget, sommaren 2022, är Hus 27 uppdelat på flera lokaler med flera olika hyresgäster.

Del 1 hyrs av nattklubben Slakthuset som har klubbytor med flera barer i bottenvåningen, garderob och WC-avdelning på övre plan (i den smala "lanterninen") och ekonomilokaler som förråd och tvättstuga i källarplan. Klubben hyr också den f.d. matsalen 3 där man har kontor, personalytor, vaktrum och loger. Därtill disponerar klubben stora delar av komplexets yttertak, där takterrasser breder ut sig längs en sydvästra långsidan och där det finns en utomhusbar centralt på huskropp 2. Takterrasserna har höga avgränsningar vid takfot, uppbyggd scen och gradänger. Vid Hus 1 sydvästra gavel har gjorts en öppen tillbyggnad med en trappa som kopplar ihop klubbytor inne och ute.

Klubbens ytor har en särskild atmosfär som åstadkoms genom att industrilokalernas ljusa kakelväggar tonats ned och kombinerats med mörka tak (nyare ytskikt döljer stommen) och ett stort inslag av uttrycksfull konst, till delar graffiti. Den industriella prägeln finns kvar i detaljer som trappor, svängdörrar, kakelväggar och betongglas. Ingen produktionsutrustning finns kvar och kakelväggarna är av relativt sent datum. Golven har gjorts om och uppvisar inga spår av ursprungliga eller äldre ytskikt.

I källaren som delvis disponeras av en grossistfirma inom livsmedelsbranschen, finns kakel på väggar och klinker på golv som kan vara från 1930-talet men också från någon av

renoveringarna på 1950-talet. Senare kakel och klinker kompletterar. Ursprungliga betongbalkar är synliga i tak. Källarplanet har en autentisk prägel genom att det finns inslag och ytskikt från olika epoker men lokalerna är mycket slitna med synliga korrosionssprängningar i betongbalkarna.

Del 2 har tomma lokaler i både souterräng- och bottenvåning. I souterrängplanet som nås via en "hängmatta" med sluttande mark finns en däckfirma och grossistfirman som nämnts ovan. I grossistens lokaler påminner situationen om den i Del 1 med kakel- och klinkerbeklädnader, kylrum och flera ursprungliga inslag. Mycket har ändrats ad hoc och lokalerna har slitits hårt. Tomma lokaler finns centralt på planet. Dessa har uppgraderats från tidigare bruk inom charktillverknings till utställningsytor med mindre oömma ytskikt. Renoveringen har gjorts efter ett läckage från våningen ovan. Denna lokal är av begränsat kulturhistoriskt intresse.

Produktionsytorna i Del 2, bottenvåningen, står till största delen tomma. Här finns ljusa fabriks-salar med kakelbeklädnader och golv utformade för att minimera halkriser och möjliggöra daglig rensopning. Mindre rumsbildningar visar var det funnits kontor för produktionsledning. All produktionsutrustning är riven i de tomställda lokalerna. Flera kylrum och rangeringsytor vittnar om tidigare funktioner. En passage centralt i lokalerna har keramiska beklädnader från 1950- och 60-talen med igensatta fönster som vittnar om hur lokalerna successivt byggdes ut.

En del av planet, i norr och med koppling till lastkajen mot Styckmästargatan, hyrs av korvtillverkaren Wurstmaster. Här pågår produktion och det finns fabriksförsäljning.

Kontorslokalerna från 1980-talet, Del 4, är tomställda. De präglas av enkla, sentida ytskikt. Mellan dem och produktionslokalerna i Del 2 finns kontorsutrymmen från 1960-talet som är påfallande enkla till karaktären. Här finns ursprungliga innerdörrar av standardtyp från byggnadsåret.

Ytor från 1965 års utbyggnad som torde haft en mer påkostad utformning, den f.d. matsalen och utställningslokalen på 1 tr (nu Slakthusets kontor etc) har renoverats genom åren och uppvisar få ursprungliga inslag. Möjligen är undertaken delvis ursprungliga.

Utvändigt har mycket förändrats under 1980-talet och senare, det avspeglas i blå plåtfasader, både på då nytillkomna delar och på Hus 1, fasad mot sydost. Det märks också i att flertalet portar, dörrar och lastöppningar försetts med partier av aluminium. Aluminiumkan ha förekommit i 1960-talsgestaltningen men de befintliga utförandena är av yngre datum. Från 1950- och 60-talens utbyggnadsetapper finns ursprungliga

fönster och glasblock/betongglas. Matsalsfasaden på 1 tr har också en bibehållen 1960-talskaraktär.

De slätputsade fasaderna avfärgade i gult har en prägel som överensstämmer med 1960-talsutföranden men kulören kan ha varit en annan tidigare. Putsen är bitvis i bristfälligt skick med bortfall som blottar underliggande väggkonstruktion.

Del 1 har en fasad mot Slakthusgatan som sticker ut, främst genom den gigantiska fasadmålningen slakthuset, men även genom sina kantiga former. Fasaden är idag kraftigt asymmetrisk från att från början ha haft en mer regelbunden karaktär med flera fönsterband. Befintligt fönsterband är försett med träfönster som bedöms vara från 1960- eller 70-talet. Utrymningsportar från nattklubben är diskret infogade i fasaden men ändå tydliga genom att de markeras av breda trappor.

Yttertaken har trots flacka fall plåttäckning med bandplåt målad i svart. Den bedöms till största delen vara utbytt. Plåten torde tidigare ha varit utförd med skivtäckning.

En av de skorstenar som betjänat fabriken finns kvar, det är fråga om den tegelskorsten från tidigt 1950-tal som aktualiserades för rivning 2016.

EXTERIÖR



1937 års gavelfasad (Del 1) mot Slakthusgatan har förändrats i det mesta förutom vad gäller takkonturen. Bygglovritningarna från 1930-talet visar fönsterband även i bottenvåningen och en symmetrisk placering av det övre fönsterbandet. För nattklubben Slakthuset har den breda utrymningsdörren med trappa tillkommit. Den emblematiska fasadmålningen är utförd före 2011 och är utförd utan fastighetsägarens tillstånd och sannolikt utan lov från staden. Pannskorstenen från 1951 (tillhör Del 2) har en indragen placering.



Nattklubsentrén (Del 1) uppvisar ett klinkergolv som kan vara ursprungligt men också från 1960-talet.



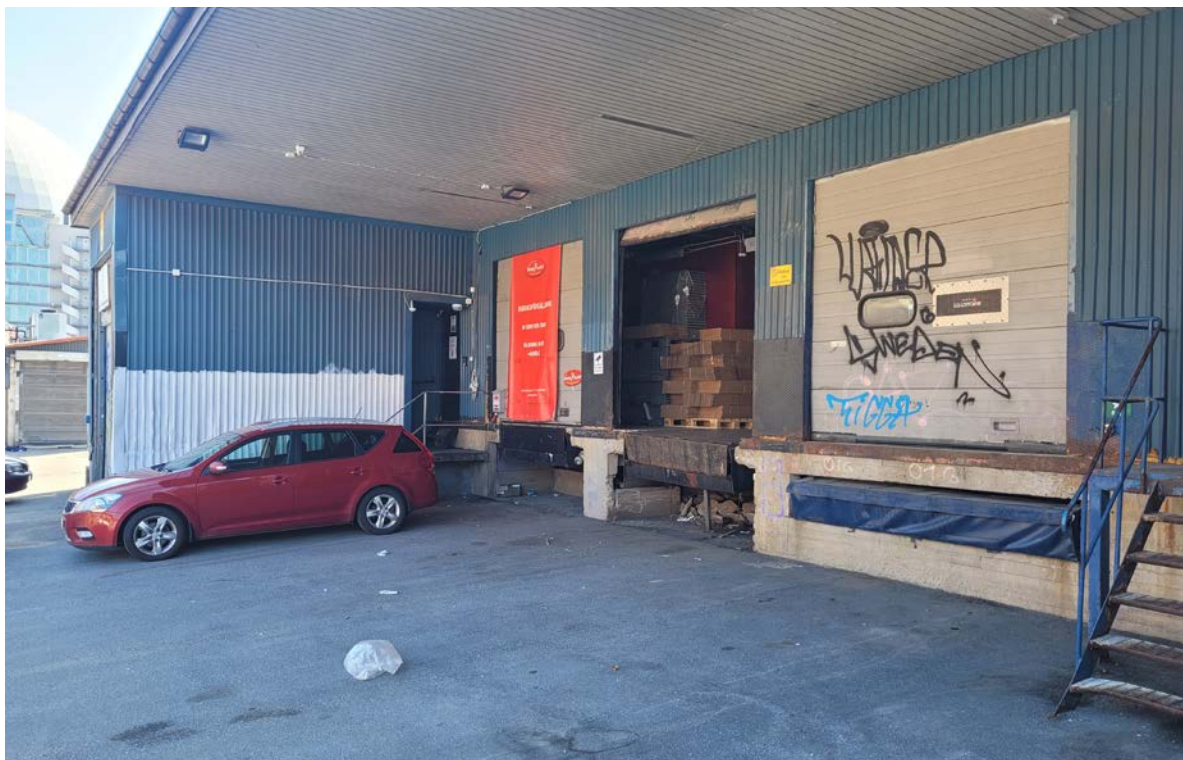
Norr om 1930-talsgaveln består byggnaden i bottenvåningen av 1950-talsvolym (Del 2) och med personalmatsal och utställningslokal i den utmärkande påbyggnaden från 1965 (Del 3). Lastkaj med trappa och jalusiport finns i samma läge som på 1960-talet men har förändrats senare. Matsalsdelen har en mer välbevarad karaktär, så även de lågmälda 1950-talsfasaderna norrut.



I nordväst har Hus 27 en upplöst karaktär med trappande byggnadskroppar, lastkaj och kontorsutbyggnad från 1980-talet (Del 4). Nattklubbens utedelar sträcker sig över de norra byggnadskropparna. Träräcke och utrymningstrappa från taket har tillkommit för dess räkning.



Kontorsdel från 1980-talet (Del 4). Fönstren flyttades med från tidigare fasadläge. Entrédörren bedöms vara från 1980-talet eller senare. Nattklubben har räckesanordningar framme vid takfot.



Lastkajen på nordvästra gaveln används av korvtillverkaren Wurstmaster. Med plåtfasader och jalousiportar av aluminium är det den rationella 1980-talskaraktären som är tongivande.



Längs sydvästra fasaden finns i souterrängplan en indragen lastkaj i mötet mellan 1930- och 60-talsbyggnaderna (kajen ligger i Del 2). Betong, klinker och ståldörrar har 1960-talskaraktär men fasaden har ändrats jämfört med 1964 års ritningar. Äldre lysrörsarmaturer hör till detaljer som ger en särskild prägel åt anläggningen. Lastkajen nyttjas av en livsmedelsgrossist som hyr lokaler i källarvåningen.



Norr om lastkajen finns ett antal fasadöppningar från 1960-talet där ändringar gjorts senare. I några öppningar sitter aluminiumglaspartier. Delar av lokalerna hyrs av en däckverkstad (Del 2).



Mötet mellan 1942 års tillbyggnad (Del 1), till höger och 1960-talsdelen (Del 2).



Foto som visar byggnadens södra hörn med utrymningsdel och förbindelse mellan invändiga nattklubbslokaler och uteservering på takterrasser. Den öppna tillbyggnaden döljer stora delar av 1942 års tillbyggnad av Del 1.



1930-talsdelens långsida mot sydost. Byggnaden hade sannolikt vanliga träfönster före 1960-talsombyggnaden då glasblocken sattes in. Under plåten sitter enligt muntlig uppgift eternitskivor.



Taklandskapet är delvis svåröverskådligt. De södra delarna har inte kunnat belastas med uteserveringsytor och uppvisar bandtäckt plåt från 1900-talets senare del. I förgrunden Del 2, där bakom Del 1.

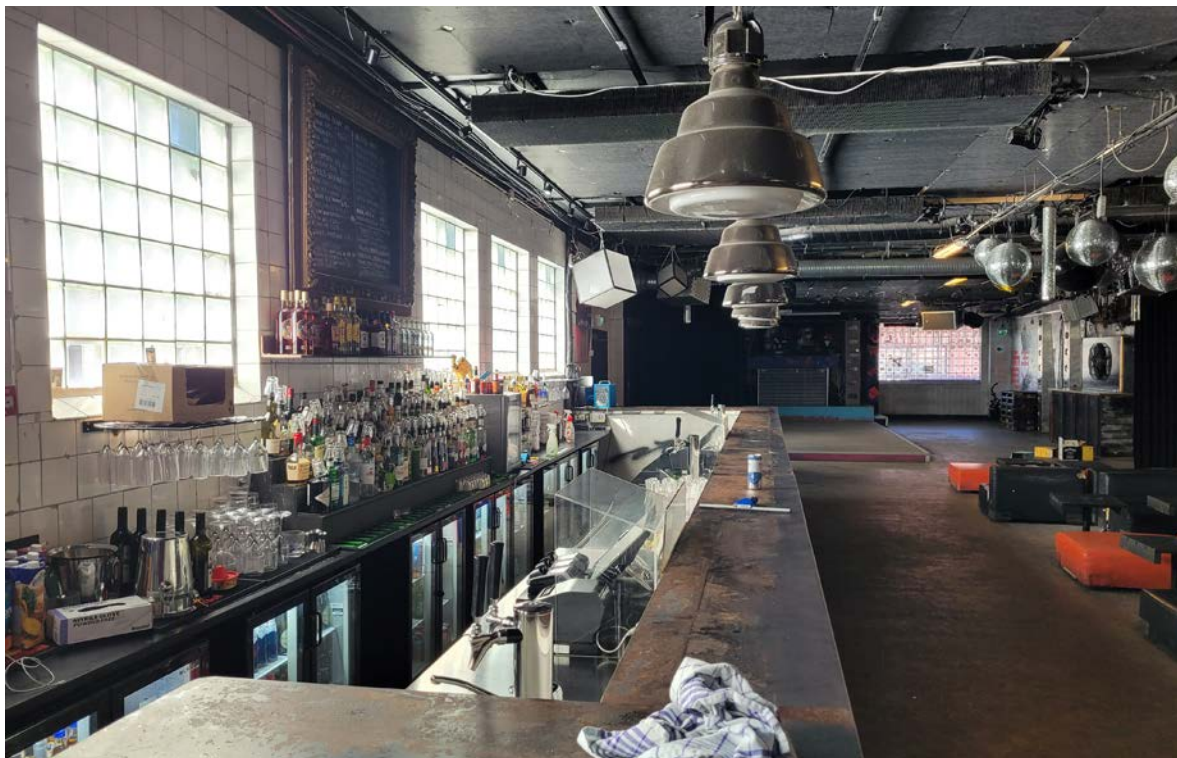


Längs byggnadens (Del 2) sydvästra sida finns en större sammanhängande uteservering med bar under tak, scen och gradängar.



Längs nordöstra sidan av Del 2 är vissa delar av taket tillgängliga.

INTERIÖR



Interiör i nattklubben, bottenvåningen längs fasaden mot sydost. Öppenheten och de kakelklädda väggarna ger en industriell prägel. Kakel är sentida. (Del 1).



Mindre nattklubsutrymme i bottenvåningen. Kaklet är på många ställen bemålat. Del 1.



I nattklubbens lokaler finns ett par dörrar som kan knytas till tidigare verksamheter. Del 1.



1930-talsbyggnaden, övre plan (Del 1). Fönsterbandet i gaveln ger dagsljus till garderoben.



Interiör från matsalsdelen (Del 3), nu omgjord till nattklubbens kontors- och vaktlokaler samt loger.



1930-talsdelen, källare. I källaren kan byggnadens betongstomme upplevas liksom äldre ytskikt. Del 1.



Kakelbeklädning på vägg i källare. Format och särskilda hörnplattor vittnar om att kaklet är från 1930-50-tal. Del 1.



Passage i bottenvåning i Del 2 med fönsteröppningar som stängts och kaklats vid tillbyggnad på 1960-talet.



Rangeringsyta i byggnadens norra del (Del 2) med kakelbeklädning från 1960-talet och terrazzogolv. Golven i fabrikslokalerna är anpassade för daglig avspolning. Detta har orsakat skador på stomme och ytskikt då tätskikten åldrats eller varit otillräckliga.



I anläggningen finns flera kyl- och frysrum, här ett som bedöms tillhöra de äldre (Del 2).



Fabrikssalarna längs sydvästra fasaden, i 1960-talsdelar, har delvis bevarade ytskikt från tiden. Produktionsutrustningen (senast inrymdes ett bageri) är inte bevarad. Del 2.



Kontorslokalerna i norra hörnet (Del 4) har en enkel karaktär.



Lokaler i källarvåningen (Del 2) med sentida ytskikt.

KULTURVÄRDEN

Hjälpslaktaren 4 – Hus 27 har kulturvärden av olika art; Både sådana som delas med andra byggnader i Slakthusområdet och sådana som är unika för byggnaden.

Fastigheten var den första tomträten som uppläts inom Slakthusområdet efter beslutet om att partihandel för köttprodukter samt stycknings- och charkuterifabriker skulle kunna etablera sig i anknytning till slakthuset. Det blev dock inte den första byggnaden utan den andra som uppfördes på de upplåtta tomträterna, Hus 43 (Kylfacket 3) uppfördes 1936, året innan aktuell byggnad. Delar av Hus 27 och Hus 43 representerar därmed årsringen 1930-talet och den första expansionsfasen i Slakthusområdet.

FÖRSTA CHARKFABRIKEN

Forsbergs charkuterifabrik blev startpunkten för charkuteriverksamheten i området, en gren som blivit utbredd och långlivad och ännu präglar miljön. Det finns fortfarande flera tillverkare av charkprodukter varav den korvtillverkning som bedrivs i delar av befintlig byggnad (Del 2) är en del. Att byggnaden, förvisso i avtagande under de senaste årtiondena, brukats för det ursprungliga ändamålet ger kontinuitetsvärden. Kontinuiteten fram till idag finns representerad i andra byggnader men är längst i Hus 27.

REPRESENTANT FÖR EN ENKLARE ARKITEKTUR

Slakthusområdets anläggningar från 1930- och 40-talen, till viss del även från 1950-talet, är enklare både arkitektoniskt och tekniskt jämfört med den första etappen och de gedigna 1960-talsbyggnaderna som följde efter. Byggnaderna från epoken bildar ett mindre homogent, mer slitet och förändrat tidsskikt. 1930-talsbyggnaderna blev starten för denna individuella, nyttobetonade och ingenjörsmässiga utveckling av området. Dessa byggnader har

genom både sin ursprungliga enkelhet och de ändringar som i hög grad präglar dem en viktig betydelse för Slakthusområdets utveckling. Inte minst är de viktiga för den karaktär av levande, varierad och kanske lite fantasieggande verksamhetsmiljö som gör området unikt i Stockholm. De enklare byggnaderna tydliggör även de arkitektoniska kvaliteterna i 1900/1910- och 1960-talsbebyggelsen.

FASADER MED KARAKTÄR

Stora delar av Hus 27 är utpräglat anonymt sett till exteriören. En lågmäldhet präglar materialval och uttryck. Karaktärsskapande fasader vänder sig dock mot Slakthusgatan. Såväl byggnaden från 1937 med sin särpräglade, grovhuggna gavelform och påbyggnaden från 1965 (ursprungligen matsal och utställningsyta) med fönsterband och ett uttryck som skiljer ut den från putsfasaderna bryter ut sig ur den annars svåröverskådliga helheten.

Den kantiga, lite stumma gavelfasaden står i intressant kontrast mot Förbindelsehallens gavelparti och Gustaf Wickmans säkra proportionering som utstrålar självförtroende och en arkitektonisk syn i harmoni med byggnadstekniken. Samtidigt finns likheter med äldre industribyggnader i byggnadens form och det förhöjda mittpartiet.

Gaveln har förändrats i omgångar, bla avseende fönstersättning och fönsterindelning men har ändå en stark karaktär.

Den symbolstarka slakthusmålningen som sedan ca 2010 präglar gaveln har fått genomslag och nattklubben har bidragit till att transformera synen på området. Kulturhistoriskt är värdet på målningen begränsad eftersom det är fråga om en verkligt sentida och mindre betydelsefull företeelse än köttförädlingen.



1937 års gavelfasad mot Slakthusgatan i relation till Gustaf Wickmans anslående slakthusarkitektur.

1930-TALSFABRIKEN BYGGNADSTEKNIKHISTORISKT INTRESSANT

Tidiga betongbyggnader har generellt ett byggnadsteknikhistoriskt värde. Eftersom betongen kom att ta så stor plats i 1900-talets arkitektur och samhällsbyggande är de olika utvecklingsstegen av intresse. En byggnad uppförd under 1930-talets senare del har inte lika höga värden som pionjärinsatser som dem i Wickmans slakthusbyggnader men vissa värden finns knutna till pelare, bjälklag och till fasadväggar i betong.

TYPISK ORGANISK TILLVÄXT

I industrimiljöer värdesätts i högre grad än i andra sammanhang om- och tillbyggnader och andra ändringar som påverkat den ursprungliga arkitekturen. Successiv anpassning till expansionsbehov, ny teknik och nya krav har ett värde då den är bärare av historiska berättelser. Det finns byggnadshistoriska värden knutna till utbyggnadsfaser och organisk, enkel tillväxt som

visar hur köttanteringen inom området utvecklats. Ofta har nya behov täckts under pågående drift. All ändring bedöms dock inte som värdeskapande, exempelvis plåtinklädnad av putsfasader.

INTRESSETER OCH AKTÖRER AV INTRESSE

Hus 27 har ägts och använts av företag och Kooperationer med betydelse för den svenska livsmedelsindustrin, hit hör Stockholm-Gävle Slakteriförening med fortsättning i Farmek och Scan. Byggnaden är en liten länk i denna historia.

Av visst kulturhistoriskt intresse är också att det var LBF, Lantbruksförbundets Byggnadsförening som senare blev K-konsult, som svarade för ritningarna till utbyggnaden på 1960-talet. LBF var inriktat på landsbygdens byggnadsbehov och har haft stor betydelse för utvecklingen där. Att man fick uppdraget att rita en fabrik i Stockholm hör till ovanligheterna men har sannolikt sin förklaring i nischad kompetens mot livsmedelsbranschen.



Skorstenen tillkom på 1950-talet och är genom sitt indragna läge inte alltid framträdande.

KAKEL OCH KLINKER MEN INGEN PRODUKTIONSUTRUSTNING

I delar från 1950- och 60-talen finns på flera håll helkaklade väggar och klinkergolv som tydligt vittnar om livsmedelshandling. Det finns dock ingen produktionsutrustning kvar annat än i den mindre del som nyttjas för korvtillverkning. Även kyl- och frysrum och omklädningsrum samt vissa trappor vittnar om funktioner och flöden under fabrikstiden. Lastkajer hör också hit men de har inte samma miljöskapande värden som på andra håll i området.

I 1930-talsbyggnaden är värdena begränsade, här har planlösningen ändrats och kakelbeklädnader är generellt från senare tid (1980-tal och framåt). I källaren finns dock äldre inslag.

SKORSTENEN VÄRDEFULL

En särskild betydelse tillmäts skorstenen, tillkommen 1951. Den saknar sedan år 2007 egentlig funktion.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

Byggnadsvolymer och fasader:

- 1930-talsbyggnaden (Del 1) med betong gavelfasad mot Slakthusgatan inklusive målning Slakthuset
- Matsalsfasad mot Slakthusgatan inklusive fönstersnickerier (Del 3)

Rum och rumssamband:

- Fabrikssalar (Del 2)
- Kakel-och klinkerklädd passage (Del 2)

Stomme och konstruktion:

- Gjuten betongstomme i 1930-talsbyggnaden (Del 1)
- Murad pannskorsten (Del 2)

Material och byggnadsdelar:

- Glasblock (betongglas i fasad, Del 1 och 2)
- Klinker och kakel fram till och med 1960-talet (Del 1 och 2)
- Äldre trappor (Del 1 och 2)
- Svängdörrar (Del 1 och 2)
- Ångpanna (Del 2)

ANTI-KVARISKA RIKTLINJER

BEVARANDEANSPRÅK SOM VARIERAT

Hjälpslaktaren 4 har vid detta lag en lång historik avseende ställningstaganden kring bevarande. Sedan åtminstone 2013 har det funnits en idé om att byggnaden bör/ska bevaras i någon form. I programmet, antaget 2017, anges att merparten av Hus 27 bevaras av kulturhistoriska skäl men att delar av huset (mot Slakthusgatan) byggs på. I PM om gulklassade byggnader (stadsbyggnadskontoret 2016) anges att relativt stora delar av huset kan rivas, här bevaras 1930-talsdelen (Del 1) och den del mot Slakthusgatan som rymmer matsalen (Del 3). I start-PM för detaljplan 2 b, oktober 2021, är hela Hus 27 inritat på en illustration över byggnader som bevaras. Skillnaderna mellan olika skeden och dokument är aldrig motiverade eller preciserade.

Att Hus 27 i någon form ska bevaras rimmar med det principiella ställningstagandet från Stockholm stad att samtliga årsringar i Slakthusområdet bör finnas representerade även framledes. Hus 43 som är jämnårigt med Hus 27 bevaras enligt lagakraftvunnen detaljplan.

Nyréns har 2015 i konsekvensbeskrivning för strukturplanen poängterat att Hus 27 har en småskalig karaktär som är känslig och att delar av huset kan byggas på. Nyréns har också påtalat att exploatering bör hållas nere mot Förbindelsehallen.

År 2014 gjorde Stockholms byggnadsantikvarier ett utlåtande kring tänkbar framtid för Hus 27. I utlåtandet görs bedömningen att Hjälpslaktaren 4 "tål förändringar i form av tillbyggnader eller påbyggnader eller till och med ersättning av en ny byggnad med höga arkitektoniska kvaliteter".

BOSTÄDER UTMANING

Samtidigt har Stockholms stad under de skeden som hittills gått igenom slagit fast att kvarteret ska inrymma bostäder. Det blir det mest centrala bostadskvarteret i Slakthusområdet med direkt närhet till det nya torget och tunnelbanestationen. Bostäder inom Hjälpslaktaren 4 innebär per automatik en stor utmaning i relation till bevarandebeskrivningen. Att omvandla verksamhetsmiljöer till bostäder innebär ofta betydligt mer ingrepp än att ombyggnad för andra ändamål.

A-LAG OCH B-LAG I SLAKTHUS-OMRÅDET – OKONVENTIONELLT BEVARANDEARBETE

En förutsättning för omvandlingen av Slakthusområdet till en blandstad med unika kvaliteter är inte ett bevarande i traditionell bemärkelse vad gäller den lägre klassade bebyggelsen. För att få till arbetsplatser och bostäder även i befintliga kvarter föreslås bl. a. kraftiga påbyggnader och abrupta möten mellan befintligt och nytt. Det gäller inte endast gulklassade byggnader utan också grönklassade objekt. Det främsta skälet till detta är för att kunna bevara den första etappens byggnader på ett särskilt varsamt sätt som de blåklassade, synnerligen värdefulla byggnaderna - A-laget - förtjänar. En bakgrund till att det setts som möjligt med ett okonventionellt synsätt på bevarande och utveckling av det övriga beståndet, följaktligen ett B-lag, är sannolikt att området (åtminstone före rivningarna kom igång) uppvisade en vildvuxen och oregelbunden karaktär.

I ett sådant perspektiv erbjuder Hjälpslaktaren 4 intrikata avvägningar. Att spara delar av Hus 27, som får räknas till B-laget, är kanske förenligt

med hur man tänkt i tidigare skeden. Det kan likväl ifrågasättas utifrån traditionella antikvariska utgångspunkter om historisk läsbarhet och kulturhistoriska sammanhang. Vilka kulturvärden tillvaratas?

KONTINUITETSVÄRDET FÖRLORAS

En grundförutsättning oavsett vägval är att det för byggnaden utmärkande kontinuitetsvärdet kommer att brytas oavsett hur fastigheten utvecklas efter planarbetet. Befintlig charktillverkning kommer inte att kunna vara kvar.

Nattklubben Slakthuset kommer heller inte att kunna finnas kvar i nuvarande form om bostäder byggs i kvarteret. Dess symbolvärde för området kommer att påverkas.

DEN ORGANISKT, ETAPPVIS FRAMVUXNA PRODUKTIONSANLÄGGNINGEN OREALISTISK

Hjälpslaktaren 4 som en småskalig industri som vuxit i etapper när behov uppstått är en del av kulturvärdet som inte är realistiskt att bevara. 1980-talsdelarna är inte motiverade att bevara med hänsyn till begränsade värden på flera plan. Inte heller 1950- och 60-talsdelarna har sådana kulturhistoriska egenvärden att ett bevarande kan hävdas med emfas, i synnerhet inte om 1980-talsdelarna rivs. De tillhör en årsring som både skattas och bevaras i andra projekt i Slakthusområdet och inom grannfastigheten Hjälpslaktaren 2, då de bevaras handlar det om byggnader av högre gestaltningsmässig och teknisk kvalitet som är mer motiverade att bevara.

En rivning av 1950- och 60-talsdelarna innebär att den kulturhistoriskt värdefulla skorstenen rivs.

SELEKTIVT BEVARANDE SOM KAN IFRÅGASÄTTAS

Att som i PM för gulklassade byggnader (2016) välja ut matsalen med underliggande del från 1950- och 60-talen skulle kunna svara för ett bevarande av den årsringen. Det blir då fråga om ett selektivt bevarande, ett bevarande av den arkitektoniskt mest framstående delen från den epoken, men inte ett bevarande som gör anläggningen och dess funktion begriplig. Det kan avfärdas som ett mindre seriöst bevarande av en industrimiljö. Men tillvägagångssättet skulle kunna ses som rimligt i synen på kulturmiljön som något som vitaliserar, rör om, och ger Slakthusområdet en identitet och särprägel.

1930-TALSBYGGNADEN HAR HÖGST VÄRDE

Ett bevarande av endast 1930-talsbyggnaden (Del 1) är teoretiskt möjligt och förefaller vara ett mer konsekvent antikvariskt val. Den ursprungliga byggnadskroppen är möjlig att befria från tilläggen. Sett till områdets historia är det denna tidiga charkfabrik som har det högsta kulturvärdet. Den är en milstolpe i utvecklingen av Slakthusområdet, den är byggnadsteknikhistoriskt intressant och har en tidstypisk arkitektur med intressant relation till de ursprungliga slakthusbyggnaderna, inte minst förbindelsehallen. Den har genom fasadmålningen slakthuset och klubben med samma namn viss betydelse som en omstart för hela området. Såsom genomgången av historik och kulturvärden visar är värdet till stor del koncentrerat till en gavelfasad (mot Slakthusgatan) som förändrats avseende fönstersättning och fönsterindelning. Interiören och planlösningen har begränsade värden.

TEKNISKA BRISTER OCH BEGRÄNSADE MÖJLIGHETER TILL UTVECKLING

I en teknisk statusrapport som togs fram år 2014 av ByggMiljöGruppen konstateras omfattande skador på 1930-talshusets betongstomme, till stor del med förekomsten av flera kylrum som bakomliggande förklaring. Konstruktör på WSP har 2022 kommit fram till samma slutsats och bedömer att skadorna är så omfattande att stommen kan ses som tekniskt uttjänt. I rapporten slås det också fast att byggnaden inte är lämplig att bygga på med fler våningar, vindsbjälklag behöver förstärkas eller ersättas. Mellanbjälklaget behöver sannolikt också rivras och fasadväggar förstärkas.

Även utan påbyggnad är långtgående reparations- och omgjutningsarbeten nödvändiga, åtgärder som kommer att innebära negativ påverkan på de byggnadsteknikhistoriska värdena. Erfarenhetsmässigt uppstår följd effekter också för ytskikt på golv och väggar.

SAMHÄLLSKRAVEN GER KONSEKVENSER

Oavsett vilket innehåll en bevarad byggnad skulle ha i bostadskvarteret kommer de tekniska egenskapskraven ifråga om bl. a. brand, energihushållning och inte minst tillgänglighet att rendera i ytterligare in- och utvändiga ändringar av byggnaden. Krav/önskemål på öppna bottenvåningar i Slakthusområdet kan också innebära konsekvenser för kulturvärden.

FRISTÅENDE KONSTRUKTION

Att göra en påbyggnad på en mer eller mindre fristående konstruktion runt 1930-talsbyggnaden skulle kunna ses som det enda sättet att förena ett bevarande med tillkomst av bostäder. Ett sådant tillvägagångssätt är dyrt och innebär begränsningar. Den kulturhistoriska digniteten bedöms dock inte byggnaden ha, särskilt efter de konstateranden som gjorts kring den tekniska statusen och alla ofrånkomliga åtgärder.

BEVARANDE AV GAVELFASADEN

Konstruktionsrapporten från WSP omtalar stagnering av den ovan nämnda gavelfasaden. Det tolkas som att det är möjligt att bevara fasaden som en kuliss eller som del av ny byggnadsvolym. Bevarande av fasadskärmar förekommer på några håll i Stockholm men är vanligare på andra håll i världen. Ett sådant tillvägagångssätt kan naturligtvis ifrågasättas utifrån de flesta kulturmiljöaspekter och kan inte heller ses som varandes i linje med det friare förhållningssätt till bevarande som finns i Slakthusområdet B-lag. Den symbolfunktion fasaden har blir kvar men förändras, likaså gäller samspelet med gavelmotivet i Förbindelsehallen. Till skillnad från att arbeta in minnen om vad som funnits tidigare på platsen i nya byggnaders gestaltning eller att inspireras av materialval och formspråk kan en bevarad kulissfasad bidra med ett uns av autenticitet. Men svårigheter avseende tillgänglighet, användning av ytorna bakom fasaden och bostadskvarterets möte med gatorna kvarstår.

KÄLLFÖRTECKNING

ÖTRYCKTA KÄLLOR

Hjälpslaktaren 4, Antikvariskt utlåtande, Stockholms byggnadsantikvarier, 2014-02-10.

Program för Slakthusområdet, godkännandehandling, Stockholms stadsbyggnadskontor, 2017-01-23

PM Slakthusområdets sju gulklassade byggnader, Stockholms stadsbyggnadskontor, 2016-05-12

Slakthusområdet i Stockholm, Kulturhistorisk inventering och analys, Nyréns Arkitektkontor, 2011-07-07

Slakthusområdet Stockholm, Antikvarisk konsekvensanalys av strukturplan, Nyréns Arkitektkontor, 2015-11-06.

ARKIV

Digitalt museum

Lantmäteriets karttjänst

Kulturmiljöregistret (KMR)

Riksarkivet (RA)

Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister

Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv

ÖVRIGT

<https://www.uppsalaindustriminnesforening.se/uppsalas-slakterihistoria/>

Gefle Dagblad, 2 juni 2008.



Tyréns Sverige AB, 118 86 Stockholm, www.tyrens.se